Papers of the Institute for Bulgarian Language, 39, 257 – 314
Print ISSN 0323-9934, Online ISSN 2603-3402

DOI: 10.47810/PIBL.XXXIX.26.07

ПРЕДАВАНЕ НА ВИЕТНАМСКИ СОБСТВЕНИ ИМЕНА И ВИЕТНАМИЗМИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНИ РЕШЕНИЯ[1]

Татяна Александрова[а], Жанета Златева[б], Даяна Иванова[в], Райна Бенева[г]
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“,
Българска академия на науките, България[а, б]
Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България[в, г]

REPRESENTATION OF VIETNAMESE PROPER NAMES AND VIETNAMISMS INTO BULGARIAN: CHALLENGES AND POSSIBLE SOLUTIONS*

Tatyana Aleksandrova[a], Zhaneta Zlateva[b], Dayana Ivanova[c], Rayna Beneva[d]
Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”,
Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria[a, b]
Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Bulgaria[c, d]

Резюме: В студията се представя примерен модел за предаване на виетнамски собствени имена и виетнамизми в текстове на български език. На фона на детайлно описание на особеностите на виетнамския език и съпоставителен анализ на използваните в практиката принципи за предаване на собствени имена от един език на друг, каквито са преносът, транскрипцията, транслитерацията и преводът, и при отчитане на степента на разпространеност на установени по традиция имена се очертават най-подходящите спрямо конкретната езикова ситуация принципи с оглед на предаването на виетнамски

* Copyright of each paper stays with the respective authors. The works in the Papers of the Institute for Bulgarian Language are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0. International Licence (CC BY 4.0).

[1] Предложеният в настоящата студия модел за предаване на виетнамски собствени имена и виетнамизми на български език е представен и обсъден в професионалната общност по време на кръгла маса на тема „Предложение за предаване на виетнамски имена и виетнамизми на български език: предизвикателства и възможни решения“

имена на български език. Въз основа на анализ на значително количество примери от писмената практика, както и на предшестващите теоретични подходи и практически решения се идентифицират причините за трудностите и колебанията при предаването на виетнамски собствени имена на български; представят се детайлно и етапите на тяхната унификация в българска езикова среда. Чрез прилагането на внимателно подбрани критерии и придържане към принципите на практическата транскрипция са предложени обосновани решения на редица проблемни случаи с цел унифициране на практиката и редуциране на изофункционалните варианти на едно и също име. Разработеният от екипа цялостен модел на предаване на виетнамски собствени имена на български език е основа за дискусия по темата сред професионалната общност и след корекции и прецизиране с цел приемането му с консенсус от заинтересованите потребители би могло да се пристъпи към неговото разпространение и внедряване в практиката.

Ключови думи: виетнамски език; собствени имена; транскрипция; транслитерация; превод; проблемни случаи; български език

Abstract: The paper presents a model for the representation of Vietnamese proper names and Vietnamisms in Bulgarian-language texts. With a detailed description of the specific features of the Vietnamese language and a contrastive analysis of the principles used in practice for rendering proper names from one language into another – such as borrowing, transcription, transliteration, and translation – and taking into account the degree of conventionalization of traditionally established name forms, the paper outlines the principles most appropriate to the specific linguistic situation of rendering Vietnamese names into Bulgarian. On the basis of an analysis of a substantial body of examples from written practice, as well as of previous theoretical approaches and practical solutions, the study identifies the main reasons for the difficulties and inconsistencies observed in the representation of Vietnamese proper names in Bulgarian and presents in detail the stages of their unification within the Bulgarian linguistic environment. By applying carefully selected criteria and adhering to the principles of practical transcription, the authors propose well-founded solutions to a number of problematic cases with the aim of unifying usage and reducing isofunctional variants of the same name. The comprehensive model for rendering Vietnamese proper names into Bulgarian developed by the research team is intended as a basis for discussion within the professional community and, following further refinement and revision with a view to achieving consensus among relevant users, may serve as a foundation for its dissemination and implementation in practice.

Keywords: Vietnamese language; proper names; transcription; transliteration; translation; problematic cases; Bulgarian language

(A Proposal for the Transcription of Vietnamese Names and Terms into Bulgarian: Challenges and Possible Solutions), проведена в рамките на Международната научна конференция „Виетнам е близо: наследство, приемственост, бъдеще“, София, 13 – 15 ноември 2025 г.

1. УВОД

Днес, когато междукултурните и междуезиковите контакти се отличават с висока интензивност, рецепцията на собствени имена (Nomina propria) от различни езици е необходимост, която кореспондира с информационната и с комуникативната функция на езика. Чуждите собствени имена често са обект на заимстване от един език в друг, тъй като обозначават точно определен референт в дадена културна среда, какъвто традиционно липсва в новата културна обстановка.

Употребата на собствени имена от чужда културна традиция в български езиков контекст е резултат от непосредственото или опосредственото взаимодействие между два народа или две култури, което може да бъде с различен исторически хоризонт, с различна интензивност и обхват. За да се въведат в системата на друг език, такива собствени имена, смятани от гледна точка на лексикологията за безеквивалентна лексика, се записват с инвентара на друга азбука и се представят с друг набор от единици по правилата на приемащия език, като в същото време запазват функцията си от изходния език. Неслучайно собствените имена се определят като „проводник на интернационализацията в лексиката“ (Trifonova 2003). Тяхното предаване със средствата на друг език често се оказва истинско предизвикателство поради конкуренцията между различни принципи и техники, които могат да се приложат за тази цел. А когато става дума за опосредствено заемане на имена чрез трети език, каквито случаи не са редки както в миналото, така и днес в условията на интензивен обмен на информация в интернет среда, предизвикателството става още по-голямо.

Като се има предвид, че начините на заимстване на лексикални единици от чужди езици до голяма степен зависят от характера на самите заимствани думи, трябва да подчертаем, че заемането на чужди собствени имена е сложен процес, който се отличава от заемането на останалата лексика по това, че собствените имена не се превеждат, тъй като целта не е да се предаде съдържанието, което те имат в оригиналния език, а да се назове конкретен обект, който съществува в чуждата действителност. Ето защо те се нуждаят от подбор на други средства за интегриране в приемащия език (вж. Superanskaia 2018: 41 – 42), за които ще стане дума по-нататък в изложението. Още в началото трябва да подчертаем, че днес основният принцип за предаване на чужди собствени имена (и в частност на виетнамски) на български е транскрипцията, която позволява да се предаде формата, в която функционира името в езика източник, и следователно – да се идентифицира в максимална степен съответният обект. Този принцип е изведен и обоснован в редица теоретични разработки и в официални нормативни текстове; на него се основават в голямата си част и практическите решения на специалистите, работили по предаването на виетнамски собствени имена до този момент (вж. подробно, вкл. библиография, в раздели 7.3 и 8). Той е основен и в разрабо-

тения от нас модел за предаване на виетнамски собствени имена и виетнамизми в български текстове, който представяме в настоящата публикация.

Друга разлика между заимстването на нарицателни и на собствени имена е тази, че веднъж утвърдена в приемащия език, формата на дадено нарицателно име не се променя (или рядко се променя) – дори и да не отговаря на автентичната форма в езика източник. Причината за това е, че лексемата функционира като единство от форма и съдържание, влизайки в системни отношения с останалата лексика. Формалното несъответствие с лексемата от езика източник не е пречка за нейното нормално функциониране в приемащия език. Не така стоят нещата при заетите собствени имена, чийто формален облик може да бъде актуализиран с течение на времето в посока по-голяма автентичност (вж. Superanskaia 2018: 45). Редица извънезикови фактори, като глобализацията, културната преориентация, промените в типа и каналите на комуникация, интензивността на преките контакти и др., се оказват важни в това отношение. Като цяло предаването в български текстове на чужди собствени имена, в частност виетнамски, се отличава с динамика поради различните подходи в отделните времеви периоди, както и в зависимост от конкретните извънезикови условия. Андрей Данчев подчертава, че „На транскрипцията на имената не трябва да се гледа като на чисто фонетична задача. Напротив, това е комплексна задача, която се влияе от много фактори, съотношението между които трябва да се преценява внимателно при всяко отделно име“ (Danchev 1995: 73).

Предаването на чужди собствени имена в български не е нито механично заместване на една редица от букви с друга, нито просто записване на оригиналното звучене в езика източник с графичните средства на езика цел. Досегашната практика показва, че отделните принципи на предаване на чужди собствени имена не са равнопоставени, но всеки от тях има своето приложение, макар и с различен обхват. Затова на фона на приемането на един основен и доминиращ принцип изключително важни са също така балансираният подход и правилното, добре обосновано приложение в отделни случаи и на останалите принципи, за да се постигнат както общата цел – добро адаптиране на чуждите имена към фонетичните и графичните норми на българския език и единство при тяхното изписване, така и специфичните цели на всеки конкретен текст. За да се избегне стихийното предаване на чужди собствени имена, е необходимо да се изработи, тества и разпространи набор от правила, тъй като в общия случай липсва еднозначно съответствие между инвентара от средства, с които разполагат двата езика, както и между правилата за тяхното използване. Това се отнася и до предаването на виетнамски собствени имена в български текстове – два толкова различни езика, на които все по-често им се налага да се „срещат“, образно казано.

2. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА РАБОТАТА

Основната цел на работата е да се създаде и представи модел на предаване на виетнамски собствени имена (топоними и антропоними) и виетнамизми на български (вж. приложения 1 и 2), който да подпомогне писмената комуникация в различни сфери, в които се засяга темата *Виетнам*. Изготвянето на такъв модел, който стъпва на предишния опит, би довело до по-голяма унификация при предаването на виетнамските имена на български език, което от своя страна ще повиши ефективността на комуникацията чрез тематично обвързаните текстове. Нашият стремеж е да допринесем за постигането на последователност и системност при предаването на виетнамски имена в български текстове, за да може авторите да имат на разположение практически инструмент за справяне с различни казуси, а не всеки конкретен случай да се решава „на парче“.

По-конкретно си поставяме следните задачи:

1. Да се проучат използваната досега методология при разработването на правила за практическа транскрипция на виетнамски собствени имена на български, от една страна, и съществуващата практика, от друга.

2. Да се предложи и обоснове йерархия на принципите за предаване на виетнамски собствени имена на български, като се вземат предвид релевантни фактори и критерии.

3. Да се идентифицират проблемните пунктове, свързани с фонетичните и графичните особености на двата езика.

4. Чрез дискусия и с консенсус в професионалната общност да се потърси решение на трудните случаи.

3. ОСОБЕНОСТИ НА СОБСТВЕНИТЕ ИМЕНА В КОНТЕКСТА НА ПРЕДАВАНЕТО ИМ НА ДРУГ ЕЗИК

Без да се спираме подробно на семантичните и формалните характеристики на собствените имена, тук ще отбележим онези от тях, които имат отношение към предаването им на език, различен от този, в който изначално съществуват. В повечето европейски езици собствените имена притежават категориите *род* и *число*, което ги легитимира като съществителни имена. В същото време особената функция на тези категории, както и на категорията *определеност – неопределеност* при собствените имена ги противопоставя на нарицателните (Burov 2024: 128).

С цел да представи унифицирано прагматично-семантично-синтактично обяснение на собствените имена, Вили ван Лангендонк дефинира собственото име като съществително име, което обозначава уникална единица на ниво

език, за да я направи психо-социално значима в рамките на дадена категория на основно ниво (прагматично). Значението на името, ако има такова, не определя (или вече не определя) неговата денотация (семантично). Важен формален израз на тази прагматично-семантична характеристика на собствените имена е способността им да се появяват в такива близки апозиционни конструкции като *поета Бърнс*, *кучето Фидо*, *река Темза* или *Лондонското сити* (синтактично) (Van Langendonck 2013: 165). Т. е. собственото име денотира уникален обект в рамките на някаква категория.

В повечето съвременни изследвания се приема, че собствените имена не означават понятие, а пряко назовават (реферират към) конкретен уникален обект от реалния или въображаемия свят. По това те се различават от нарицателните, които могат да означават както всеки от представителите на клас предмети, така и общо целия клас. Изследователите подчертават, че точно затова собствените имена не се превеждат, а се *предават* на чужд език (вж. Ermolovich 2001: 14). Собственото име отличава конкретния обект в рамките на дадена категория: човек, географски, топографски или урбанистичен обект, административна единица, институция, търговски субект, културен артефакт и т. н. Собствените имена обхващат редица категории – на практика почти всички членове на отделните категории могат да получат свое индивидуално име.

Като разглежда теорията на Сол Крипке, развита през 70-те години на XX век, за собствените имена като *твърди определители (десигнатори)* – термин, с който авторът означава един и същ обект във всички възможни светове, в които обектът съществува (вж. по-подробен преглед у Burov 2024), Стоян Буров подчертава, че в рамките на тази теория собственото име „реализира своята референция благодарение на пряката си връзка с обекта“ (Burov 2024: 119).

Конкретно, с оглед на нашите цели, въз основа на представените по-горе постановки бихме могли да заключим, че ако дадено виетнамско женско име означава например *есенна роса* (Thu Sương), не можем да твърдим, че това е неговото значение, защото то вече има денотат лице от женски пол, а не препраща към понятието за роса, въпреки че това понятие придобива символично значение в процеса на номинация. Тук е необходимо да отбележим, че във виетнамски съществува сложна система от традиционни лични имена, всяко от които носи определена символика (вж. Siunnerberg 2014). Това обстоятелство е важна част от общия културен контекст, в който функционира името, и насочва към специфичната картина на света на виетнамците. Ето защо при предаването на виетнамски лични имена на български в някои типове текстове – с оглед на техните специфични цели – е важно фактологията около тази символика да се направи достояние на българския читател. По този начин през категориите на езика ще се даде по-пълна представа за концептуалната рамка, в която се осмислят понятията. Така наред с транскрипцията като ос-

новен принцип при предаването на виетнамски собствени имена на български в определени случаи е уместно да се приложи и преводът като допълнителен принцип. За разлика от по-стари периоди обаче в съвременната практика преводът е помощен, допълнителен принцип за предаване на чужди собствени имена на български.

Собствените имена напълно се вписват в тенденцията към интернационализация – те лесно преминават границите на езика, към който изначално принадлежат, и започват да функционират и в други езици. И тъй като се закрепват за обектите в индивидуален порядък, те служат за тяхното назоваване независимо в каква национална среда функционират. Доколкото тяхната основна функция е идентификационна, адекватната и стабилна графична форма има ключово значение за пълноценното им функциониране.

Собствените имена могат да бъдат разглеждани и в рамките на тенденцията към интелектуализация на българския книжовен език – важна характеристика на всеки стандартен език, свързана с функцията му на основно средство за комуникация. Интелектуализацията на книжовния език се изразява в непрекъснатото му обогатяване с нови изразни средства на всички езикови равнища (включително и със собствени имена от чужди езици и названия на нови реалии), с които се означават все по-голям брой обекти, процеси, явления и отношения с различна степен на сложност във все повече области на познанието.

Поради това, че собствените имена в общия случай не подлежат на превод, при заемането им в друг език целта е да се запази в максимална степен тяхната езикова идентичност, връзката между означаемото и означаващото, създадена в дадена културна и езикова традиция. Това може да се постигне, като формата им в приемащия език се запази приблизително същата, каквато е в оригиналния. Разбира се, налице са известни различия, мотивирани от системните характеристики на приемащия език, от липсата на точна корелация между фонетичните и графичните особености на двата езика. Тези различия обаче нямат смислоразличителна стойност. Така в отделните езици могат да се установяват различни фонетично-графични облици на едно и също име – на практика това са варианти (функционални еквиваленти), с които се означава един и същ референт. И тъй като имената циркулират от език в език, често дадено виетнамско име пристига в български чрез посредничеството на различни езици, носейки техните специфики, което мотивира и появата на вариантни форми. Нещо повече – по ред причини и в рамките на един език също могат да се появят различни варианти на едно и също име (вж. таблица 1):

Nguyễn	виетнамски
Nguyen	английски
Nguyen, N‘Guyen, Nguyên	френски
Нгуен	руски
Нгуен, Нгуйен, Нгуиен	български
Dương	виетнамски
Duong	английски, френски
Зыонг	руски
Зуонг, Зъонг, Дуонг, Зън[2]	български
Đức	виетнамски
Duc	английски, френски
Đức, Đúca, Đúcovi	чешки
Дык	руски
Дук, Дък	български
Dung	виетнамски
Dung, Dzung	английски
Зунг	руски
Зунг, Дунг	български
Bích	виетнамски
Bich	английски
Бить	руски
Бик, Бич, Бикх	български

Таблица 1. Примери за предаване на виетнамски имена на различни езици

[2] М. Въгленов препоръчва *Зън* (вж. Andreychin, Vaglenov 1974: 443).

Според нас трябва да се върви към редуциране на вариантите, появили се в резултат от конкуренцията между форми, които са установени по традиция в по-ранни текстове, и такива, които навлизат чрез по-нови текстове. Както ще видим, тази конкуренция може да се разреши по различен начин в зависимост от това каква йерархия на принципите за предаване на дадено име е приложима във всеки конкретен случай на вариантност. Вариантността, породена от конкуренцията между опосредствено заетите форми (от по-стари периоди и обикновено установени чрез транслитерация), и тези, които са дошли чрез директно заемане и са адаптирани в български по законите на транскрипцията, би трябвало постепенно да се редуцира в полза на директно заетите транскрибирани варианти.

И докато варирането на едно и също име в различни езици се приема за нормално явление, вариантите в един и същ език, макар и да са естествено състояние, свързано с динамиката на книжовния език, се оценяват негативно като проява на неустановеност, която затруднява комуникацията. Ето защо усилията е нужно да бъдат насочени към унифицирането на виетнамските имена в българска езикова среда. Унификацията, освен естествен процес на преодоляване на изофункционалната вариантност, представлява и целенасочена научноприложна дейност по изработване на правила за предаване на чуждите собствени имена, в съответствие с които се избира един вариант, приеман за правилен. До известна степен тази дейност може да се уподоби на кодификацията на книжовния език, разбира се, със съществени разлики.

Днес езиковедите са обединени около схващането, че кодификацията на книжовните норми не е еднократен акт, а непрекъснат и продължаващ процес, целенасочена научноприложна дейност на специалисти, основана на определени принципи и научни критерии. Основната ѝ функция е *унифициране* на нормите, а важни нейни характеристики са *разширяване на обхвата* и *прецизиране на метаезика*. Тя е насочена към регламентиране на иновациите с функционална стойност в книжовния език и е призвана да го поддържа, по думите на Вилем Матезиус, в състояние на „гъвкава стабилност“ (Stancheva 2021: 11 – 12; вж. там и подробен обзор и библиография по темата). Кодификацията представлява фиксиране на правилата на езика в документи, до които езиковата общност има достъп – граматики, речници, ръководства по стил и употреба и др. (Garvin 1993: 42). В теорията на книжовните езици тя се съотнася с понятието *норма*, дефинирано от Е. Косериу като съвкупност от устойчиви реализации на езиковата система – всичко „в речта на даден функционален език“, което е „традиционно, общо и постоянно“ (Koseriu 1990: 286). Същностна характеристика на нормите е тяхната *динамика*. Именно динамиката на нормите – и като историческа изменчивост, и като териториално или социално обусловена вариативност, е основното предизвикателство пред кодификацията. Във всеки

момент книжовният език е в относително стабилно състояние, в него протичат промени, чийто резултат е *вариантността*, която се нуждае от нормативна оценка.

Ако приложим казаното по-горе към дейността по предаването на чужди собствени имена в български, трябва да отбележим една особеност: произносителните и морфологичните характеристики на този лексикален пласт са се установили в чужда езикова система, извън рамките на българския език. При това в редица случаи тези характеристики са коренно различни в сравнение с българския език. Ето защо дейността по унификация на виетнамските собствени имена (както и на останалите чужди собствени имена) в български се отличава с много по-висока степен на регулираност в сравнение с останалата лексика. Научноприложната регулативна дейност на специалистите в общия случай не е предшествана от период на развитие на този лексикален пласт и установяване по естествен път на неговите графични и фонетични норми в българската езикова среда. Разбира се, не е изключено да съществува и процес на стихийно установяване на определени норми при отделни чужди собствени имена, което може да се прояви в надделяването на един от вариантите в ситуация на конкуренция между тях. Виетнамските имена идват като готови единици и трябва да бъдат своевременно адаптирани към нормите на българския книжовен език. За да се избегне влиянието на субективния фактор и на личните предпочитания на автора, са необходими правила, съобразени с българското произношение и правопис. Наборът от тези правила стои в основата на един цялостен модел за предаване на виетнамски собствени имена, за да го превърне в най-ефективния механизъм за своевременното им нормиране, което е предпоставка за преодоляване на субективизма и спонтанните решения и за унифициране на книжовноезиковата практика. Моделът е изграден върху принципното виждане, че тези имена трябва да запазят своята фонетична идентичност, за да изпълнят познавателната си функция в рамките на българския текст, като същевременно се използва такава комбинаторика от звукове, респективно графични редици, които са присъщи на българския, за да бъдат приемливи за нашата общност: удобни за произнасяне от българите и съответстващи на техните перцептивни навици.

4. ЕТАПИ НА УНИФИЦИРАНЕ ПРИ ПРЕДАВАНЕТО НА ЧУЖДИ СОБСТВЕНИ ИМЕНА С ОГЛЕД НА ПРЕДАВАНЕТО НА ВИЕТНАМСКИ ИМЕНА В ТЕКСТОВЕ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Както всяка кодификация, така и унифицирането на чуждите собствени имена в български езиков контекст преминава през следните етапи: **описание** (регистрация), **оценка** (регулация) и **внедряване** (разпространение).

Първият етап – описателният, се състои в преглед и анализ на съществуващата писмена практика и идентифициране на вариантите. Във връзка с работата по първия етап екипът събра материал – проучи използваната до този момент методология и препоръките в предшестващи научни публикации и ръководства; анализира практиката в различни текстове: художествени, публицистични, научни и популярни; описа както стабилно установените имена, така и разликите при предаването на едно и също име, идентифицира проблемните пунктове и изследва причините за затрудненията при предаването на виетнамски собствени имена в текстове на български език.

Вторият етап на унифицирането е регулативният. Той включва оценка на съществуващите варианти по определени критерии – честота, разпространеност в различни типове текстове, адекватност спрямо изходния език, системност и коректност спрямо приемащия език, действие на традицията. На този втори етап от процеса на разработване на цялостен модел за предаване на чужди собствени имена е целесъобразно да се разгледат всички проблемни случаи и да се дадат обосновани препоръки. Следващата стъпка на този етап е обсъждането на разработения модел в рамките на професионалната общност, неговото тестване, коригиране и прецизиране, като стремежът е той да бъде приет с консенсус. Във връзка с работата по втория етап на унифицирането при предаване на виетнамски собствени имена на български екипът представи разработения примерен модел пред специалисти по източни езици и преводачи в рамките на Международната научна конференция „Виетнам е близо: наследство, приемственост, бъдеще“ (София, 13 – 15 ноември 2025 г.), където протече дискусия и бяха направени ценни препоръки. Настоящата публикация също се вписва в рамката на регулативния етап на унификацията при предаването на виетнамски собствени имена, тъй като си поставя за цел да насочи вниманието на повече специалисти към коментираните проблеми и да предизвика дискусия с оглед на постигането на по-широк консенсус.

Третият етап – внедряването – представлява разпространение на изработените правила и успешното им приложение в практиката. Той се реализира чрез публичното им оповестяване и популяризиране посредством образователната мрежа; запознаване с тях на преподаватели, студенти, преводачи, журналисти, отговорни лица, дипломатически служби, агенции, организации и други групи заинтересовани потребители. Необходимо е също така и известно централизиране на процеса на внедряване на правилата в практиката и изграждане на система за мониторинг на тяхното действие, включително обратна връзка с потребителите. В това отношение би било полезно да се създаде електронен ресурс, включващ структуриран корпус от текстове на български език, които засягат темата *Виетнам*, а въз основа на него – и списък с виетнамски собствени имена, функциони-

ращи в български текстове (периодично обогатяван), придружен от утвърдените правила за тяхното предаване на български. Софтуерен продукт за автоматична транскрипция за практически цели също би бил полезен. За по-добри резултати в бъдеще е необходимо и официализиране на обсъдените и приети чрез консенсус правила под формата на наредба от типа на съществуващата сега Наредба № 6 за транскрипция и правопис на чужди географски имена на български език на Министерството на регионалното развитие и строителството.

5. КЪМ ХАРАКТЕРИСТИКАТА НА ВИЕТНАМСКИЯ ЕЗИК

Виетнамският език принадлежи към езиковата група на австроазиатските езици и по-конкретно – към семейството на виетските езици, които се говорят на територията на днешен Виетнам и Лаос. Подобно на китайския, тайския и лаоския той е тонален, изолиращ език, без словоизменение, като граматическите значения се изразяват посредством служебни думи, словоред и интонация. В тези езици разделянето на срички има морфологична значимост, тъй като сричката съответства или на дума, или на значима част от нея (Solntsev 1970).

Според Конституцията на Социалистическа република Виетнам от 2013 г. „виетнамският е национален език на страната“ (Constitution Viet Nam 1992, 2013). Говори се от над 100 млн. души по света – преобладаващо от етническите виетнамци *кин* (Kinh), докато за представителите на етническите малцинства на територията на Виетнам е втори език.[3] Виетнамският се говори и използва сред големите виетнамски диаспори в САЩ, Австралия, Франция, Канада, Германия, Чехия, Южна Корея, Япония и др., включително и в България (Ivanova 2023a: 64).

Ортографската система на съвременния виетнамски[4] *куок нгъ* (Quốc Ngữ, букв. прев. ‘народна писменост, национална писменост’) е графична система, разработена през XVII век от португалски, италиански и френски мисионери и окончателно наложена през XIX – XX век. Тя е заела латинските букви от романските езици, по-конкретно от португалския език, заедно с диакритични знаци, които се поставят над и под дадената графема. Те маркират както стой-

[3] Отново според Конституцията етносите имат право да „използват, съхраняват и насърчават собствения си език и писменост, обичаи, навици, традиции и култура“, изучавайки едновременно виетнамски език в рамките на образователната система.

[4] Старата виетнамска писменост е представлявала йероглифно писмо, основаващо се на китайските йероглифи *хан* и виетнамските йероглифи *ном*. Обобщава се с термина *хан ном* (chữ Hán Nôm).

ностите на гласни и съгласни (напр. â [əː], ă [aː], ư [ɨ], ô [o], đ [ɗ]), така и тоналните контури (напр. ◌̣ (mạ), ◌̉ (mả), ◌̃ (mã), превръщайки виетнамската писменост в пример за фонемно-тонемна ортография.

Съвременната виетнамска азбука се състои от 29 букви:

a A ă Ă â Â b B c C d D đ Đ e E ê Ê g G h H i I k K l L m M n N o O ô Ô ơ Ơ p P q Q r R s S t T u U ư Ư v V x X y Y

От тях 12 са букви за гласни, чрез които се предават общо 51 основни гласни, дифтонгови и трифтонгови фонеми, а 17 са букви за съгласни, които предават 23 съгласни фонеми. В миналото въвеждането на тези букви първоначално е било в съответствие с португалските транскрипционни практики от XVII век. С изменението и отпадането на съгласни и гласни звукове (особено в Северен Виетнам) азбуката също претърпява множество промени в периода XVII – XIX век. През 1838 г., когато излиза виетнамско-латинският речник *Dictionarium Latino-Annamiticum* на френския мисионер Жан-Луи Табер[5], се приема настоящата ортография на *куок нгъ* (Ivanova 2023a: 66).

Характерна черта на звуковия строеж на виетнамския език е, че границата на сричката съвпада с границата на морфемата (Mkhitarian 1959: 15). Сричката (*âm tiết* на виетнамски език) има строго определена структура. Тя може да се състои най-много от четири звука и един тон: начална съгласна (*âm đầu*), тясна несричкообразуваща гласна (междинна полугласна, *âm đệm*), сричкообразуваща гласна (ядро, *âm chính*), несричкообразуващ краен елемент на дифтонгите или трифтонгите или крайносричкова съгласна (*âm cuối*) (Serdiuchenko 1967: 279; Doan 2012: 8). Сричката може да се състои и от единична или съставна гласна. Не всички съгласни звукове във виетнамски могат да стоят и в началото, и в края на сричката.

<table>
<tr><td colspan="4">Сричка (âm tiết)</td></tr>
<tr><td colspan="4">Тон (thanh điệu)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Начален звук
(âm đầu)</td><td colspan="3">Рима (vần)</td></tr>
<tr><td>Междинна полугласна
(âm đệm)</td><td>Ядро
(âm chính)</td><td>Краен звук
(âm cuối)</td></tr>
</table>

Таблица 2. Строеж на сричката (по Doan 2012: 8)

[5] Този речник се основава на трудовете и проучванията на френския йезуитски мисионер Александър дьо Род (1591 – 1660), който съставя първия португалско-латин-

В съвременния език броят на възможните съчетания от фонеми и тонеми в срички достига около 5000 – 6000. Всяка сричка в повечето случаи съответства и на морфема с определено значение и се формира не въз основа на ударението, а въз основа на тоналността. Тези „прости“ думи, отговарящи на една от потенциално възможните срички в езика, могат да образуват сложни думи с близки или нови значения. И до ден днешен съществуват дискусии между виетнамските и чуждестранните езиковеди относно систематизацията на морфологичната система на виетнамския език. Много думи в битово-разговорната реч и ежедневната лексика са едносрични или двусрични, а думи със сино-виетнамски произход са двусрични. Броят на трисричните и четирисричните думи е значително по-малък (Ivanova 2023b: 118).

Фонологичната система на виетнамския включва богат вокализъм и сравнително по-ограничен инвентар от съгласни спрямо българския. В настоящото изследване виетнамската фонологична система се представя въз основа на стандартния виетнамски език, който се оформя на базата на териториалния диалект от областта на столицата Ханой, наричан още северен (ханойски) диалект.[6] В стандартния виетнамски има 9 дълги гласни, 4 кратки гласни и 3 *същински* дифтонга (Doan 2012: 23; Pham, McLeod 2016: 126). Съществуват множество изследвания на виетнамски и чуждестранни лингвисти, които класифицират монофтонгите, дифтонгите и трифтонгите по различен начин поради техните вариации, затова е добре да се подчертае, че се срещат някои разминавания в различните трудове. Повечето лингвисти разглеждат виетнамския като език с три основни диалекта: северен, централен и южен.

ско-виетнамски речник *Dictionarium Annamiticum Lusitanum et Latinum* и се смята за създателя на азбуката *куок нгъ*.

[6] Ханойският диалект е част от групата на северните и северноцентралните диалекти, обобщавани като т. нар. *северен диалект* (giọng miền Bắc). Тук трябва да се направи уточнението, че към момента не съществува официален документ, който да дава дефиниция на „стандартен виетнамски“ или на „виетнамски книжовен език“ или да определя, че ханойският говор е норма. Въпреки това в държавните институции и в образователната система е наложена употребата на стандартизиран виетнамски език (особено по отношение на ортографията). Важна роля играе също политико-историческият контекст, а именно, че в Северен Виетнам се е зародила виетнамската цивилизация и държавност, а град Ханой днес е столица с 10-вековна история и център на държавната администрация и управление.

	Предни	**Централни**	**Задни**
	Незакръглени	Незакръглени	Закръглени
Затворени	[i] <i> / <y>	[ɯ] <ư>	[u] <u>
Средно затворени	[e] <ê>	[ɤ] <ơ>	[o] <ô>
Средно отворени	[ɛ] <e>	[ɤ̆] <â> [ă] <ă> / <a>	[ɔ] <o>
Отворени		[a] <a>	
Дифтонги	[i̯e̯] <iê> / <ia> / <yê>	[ɯɤ̯] <ươ> / <ưa>	[uo̯] <uô> / <ua>

Таблица 3. Гласни в съвременния стандартен виетнамски език

Апроксимантните съгласни се разглеждат като *полугласни* във виетнамския език и са две: /w, j/, като /w/ може да бъде междинна полугласна или краен елемент и се изписва с <o> или <u>, докато полугласната /j/ може да е само краен елемент на дифтонгите или трифтонгите и се изписва с <i> или <y> (Pham, McLeod 2016: 126), т. е. дифтонгите са комбинации от гласна и полугласна /w/ или /j/ и полугласна /w/ и гласна. Те се обозначават със следните диграфи:

<**ao**> /aw/, <**au**> /ăw/, <**âu**> /ɤ̆w/, <**eo**> /ɛw/, <**êu**> /ew/, <**iu**, **yu**> /iw/, <**ưu**> /ɯw/,
<**ai**> /aj/, <**ay**> /ăj/, <**ây**> /ɤ̆j/, <**oi**> /ɔj/, <**ôi**> /oj/, <**ơi**> /ɤj/, <**ui**> /uj/, <**ưi**> /ɯj/,
<**oa**> /wa/, <**oă**> /wă/, <**uâ**> /wɤ̆/, <**uơ**> /wɤ/, <**oe**> /wɛ/, <**uê**> /we/, <**uy**> /wi/.

Трите низходящи дифтонга /i̯e̯/, /ɯɤ̯/, /uo̯/ се определят като същински, защото са единствените, които могат да функционират като самостоятелно ядро на сричката. Друга особеност е, че присъстват устойчиво и в трите основни виетнамски диалекта. Когато не са следвани от крайна съгласна, тези фонеми се предават с <ia>, <ưa>, <ua>. Когато следва крайна съгласна, се изписват <iê> / <yê>, <ươ>, <uô>.

Трифтонгите представляват комбинации от полугласна /w/, монофтонг или дифтонг и крайна полугласна /w/ или /j/, като единствено /wie/ <**uyê**> винаги завършва с крайносричкова съгласна **-n** /-n/ или **-t** /-t/ вместо полугласна. Те се предават със следните графемни съчетания:

<**iêu** / **yêu**> /iew/, <**uôi**> /uoj/, <**ươi**> /ɯɤj/, <**ươu**> /ɯɤw/,

<**oao**> /waw/, <**oeo**> /wɛw/, <**uya**> /wiə ~ wie/[7], <**uyu**> /wiw/,

<**oai**> /waj/, <**oay**> /wăj/, <**uây**> /wɤ̆j/,

<**uyê**> /wie/.

Начални съгласни във виетнамската сричка са:

b /ɓ/, **c**, **k** /k/, **ch** /c~tɕ/, **đ** /ɗ/, **d** /z/, **gi** /z/, **g**, **gh** /ɣ/, **h** /h/, **kh** /x/, **l** /l/, **m** /m/, **n** /n/, **nh** /ɲ/, **ng**, **ngh** /ŋ/, **p** /p/, **ph** /f/, **qu** /kw/, **r** /z~ʐ/, **s** /s~ʂ/, **t** /t/, **th** /tʰ/, **tr** /ʈ/, **v** /v/, **x** /s/.

Крайни несричкообразуващи съгласни са: **-c** /-k/, **-ch** /-k/, **-m** /-m/, **-n** /-n/, **-ng** /-ŋ/, **-nh** /-ŋ̟/, **-p** /-p/, **-t** /-t/, като те предават шестте фонеми /p, t, k, m, n, ŋ/[8]. Често се реализират като неексплозивни или глотализирани затвори (Serdiuchenko 1967: 279).

Фонетичната система е силно усложнена от наличието на тонове, които функционират като дистинктивни единици. Във виетнамския език тонът (*thanh điệu* или *dấu*) използва височината на гласа за разграничаване на лексикални или граматически значения. Тоновете се състоят от регистри, посока (контур) и продължителност. Регистрите обикновено са три: нисък, среден и висок. Има шест тона – равен (*thanh ngang*), възходящ напрегнат (*thanh sắc*), низходящ плавен (*thanh huyền*), низходящо-възходящ (*thanh hỏi*), възходящ глотализиран (*thanh ngã*) и рязко низходящ глотализиран (*thanh nặng*). Те се маркират с диакритични знаци над или под съответната буква за гласна (напр. đó, dụng). Когато има съчетание от две или три гласни букви, диакритичният знак обикновено се поставя на втората графема за гласна (напр. điệu), но се срещат и ортографични изключения (напр. giữa, nghĩa, tùy, nguyền и др.).

Съвременната виетнамска писменост всъщност отразява някои разлики в диалектните произношения.[9] Например при втория най-разпространен диалект – южния диалект (giọng miền Nam), който се говори в Централен и Южен Виетнам – исторически и до ден днешен се прави разграничение между инициалите <**ch**> /c~tɕ/ и <**tr**> /ʈ/, докато на север те са се слели. Графемата <**r**> може да се произнесе като алвеолна едноударна или трептяща /r, ɹ, ɾ/ или дори звучен

[7] <**Uya**> и <**uyê**> представляват два графични варианта на един и същ трифтонг. Разликата е, че <**uya**> влиза единствено в състава на думата **khuya**, а <**uyê**> е следван от крайна съгласна.

[8] В останалите диалекти съществуват варианти на крайните веларни /-k/ и /-ŋ/.

[9] Това е така, тъй като първият сблъсък на западните мисионери е бил с носители на езика на територията на Централен и Южен Виетнам и няколко години по-късно достигат северния регион.

веларен звук /ɣ/; графемите <**d**>, <**gi**>, <**v**> отговарят на фонема /j/ и др. Друга важна характеристика е, че възходящият глотализиран тон *thanh ngã* отсъства и се произнася като низходящо-възходящия *thanh hỏi*, т. е. южният диалект си служи само с пет тона. В северния диалект ясно се произнасят и разграничават шестте тона; графемите <**d**>, <**gi**>, <**r**> отговарят на звук /z/; двете графеми <**s**> и <**x**> се произнасят /s/. Също така по-ясно се разграничават съгласните **-c** /-k/, **-t** /-t/ и **-n** /-n/, **-ng** /-ŋ/, **-nh** /-ŋ̟/ в края на сричката и др. Съществуват и други диалекти на територията на Виетнам, напр. диалектът в района на делтата на р. Меконг (известен още като западен диалект, giọng miền Tây), централният диалект, диалектите в провинциите Нге Ан, Тхан Хоа и др. Освен във фонетичната система в диалектите се срещат и лексикални разлики. Спазването на приетия правопис се смята за по-важно от отразяването на диалектното произношение в писмения език. Същевременно диалектните характеристики се разглеждат като значими елементи на виетнамската култура и идентичност.

6. ПРИЧИНИ ЗА ТРУДНОСТИТЕ ПРИ ПРЕДАВАНЕТО НА ВИЕТНАМСКИ ИМЕНА НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Няколко са причините, поради които възникват трудности при изготвянето на еднозначна инструкция за предаването на виетнамски собствени имена на български.

На първо място ще изтъкнем причини от извънезиков характер, които имат своето значение при оформянето на цялостния контекст, в който протичат взаимоотношенията между двата народа, съответно междуезиковите контакти. България и Виетнам са твърде отдалечени географски. Контактите между двата народа датират от 1950 г., когато се установяват дипломатически отношения между двете държави. Те се активизират през 60-те, 70-те и 80-те години на XX век и се отличават с неравномерна интензивност, което е причина за липсата на солидна традиция при предаването на виетнамски собствени имена на български. Разширява се обаче сътрудничеството в областта на образованието, културата и икономиката, като значителен брой виетнамски студенти и специализанти се обучават в български висши учебни заведения. Част от тях впоследствие заемат високи позиции в администрацията, политиката, науката и икономиката на Виетнам. До 1989 г. културният обмен се осъществява до голяма степен чрез Съюза на българските писатели, като се правят преводи на художествена и публицистична литература, пишат се очерци, посветени на Виетнам, организират се изложби и филмови събития. Тези дейности допринасят за навлизането на виетнамски лични и географски имена в българското публично пространство, но не се формират устойчива традиция и последователна прак-

тика при предаването им. След 1989 г. институционалните връзки, културният и образователният обмен отслабват, с което процесът по унификация на виетнамските имена в българска езикова среда се забавя. Днес обаче с оглед на значителния икономически растеж на Виетнам контактите отново са активизирани както в областта на икономиката и туризма, така и в сферата на образованието и културата. От 2013 г. в Софийския университет се изучават виетнамски език, история и култура. Все по-често се срещат виетнамски имена и виетнамизми в българското публично пространство, а трудностите при тяхното предаване на български се открояват все по-осезаемо. Всичко това води до необходимостта от цялостно научнообосновано решение.

Като неблизкородствени и типологично различни езици българският и виетнамският имат напълно различна граматична структура и акцентна система. Фонетиката на виетнамския също значително се отличава от тази на българския. Такива характеристики на виетнамския, като наличието на тонална система, квантитет при определени гласни или при гласни в определена позиция в сричката (срв. *a*, *ă* (кратко *a*), *â* (кратко ъ) пред крайните съгласни -c / -ch / -p / -t), а също и големият брой дифтонги и трифтонги, са сред основните причини за трудностите при изготвянето на еднозначни предписания за предаването на виетнамските топоними и антропоними на български.

Българският е с по-малък брой гласни звукове – шест; техните характеристики са силно зависими от ударението. Броят на съгласните фонеми е 45, липсват носови гласни, съгласни с придихание, дифтонги и трифтонги; не присъства и противопоставяне по дължина на гласните. Системата на гласните под ударение се изгражда въз основа на противопоставянията на три диференциални признака: *предност – задност*; *лабиалност – нелабиалност* и *отвореност – затвореност* (GSBKE 1982: 108). Във виетнамския също е налице противопоставяне по признака *отвореност – затвореност* на гласните, но в този език се разграничават повече степени на отвореност, доколкото има три предни гласни, различаващи се по степен на отвореност; същото се отнася и за средните и задните гласни. В системата на съгласните звукове в български има стройно изградени опозиции по *мекост – твърдост* и по *звучност – беззвучност* в условията на позиционни ограничения. Само твърди, без наличие на палатални съответствия, в български са преднонебните съгласни [ш], [ж], [ч], [дж] и [й] (GSBKE 1982: 66), което представлява предизвикателство за предаването на виетнамската палатална съгласна [ч]. И в двата езика има сонорни съгласни, но с известни разлики, доколкото във виетнамски липсват еквиваленти на българските съгласни /r/ и /j/. В български удвоени съгласни има само на морфемната граница. Ударението е силово (динамично) и подвижно, при него интензитетът е с най-голямо участие, следван от честотата на основния тон и квантитета. Музикалността – т. е. височината на тона, е най-слабо застъпена в българските

гласни под ударение (GSBKE 1982). Българският език е с флективен тип формообразуване и основните правописни принципи са морфологичният и фонетичният, а графичната система е българската кирилица във варианта ѝ от 1945 г.

Тоналните особености на виетнамските имена, които се бележат с диакритики, е невъзможно да бъдат предадени на български. Това обстоятелство мотивира решението в определени случаи да се представят по подходящ начин и оригиналните имена – особено в текстове от официалната комуникация и в научни текстове (Siunnerberg 2014: 55). Във виетнамския (както и в китайския, от който той е силно повлиян в лексикално отношение) има голямо количество едносрични думи, а броят на сричките е строго фиксиран. В двусрични и многосрични думи границите между сричките са отчетливи (Do 2022: 175 – 176).

Видно е, че са налице типологични разлики във фонемния инвентар, в структурата на думата и сричката, в акцентната система на двата езика (вж. част 5. *Към характеристиката на виетнамския език*). Важно значение има това, че в българския липсват достатъчно езикови средства, които да отразят всички особености на виетнамския – напр. тонирането при гласните; графичното предаване на някои комбинации от фонеми; отразяването на съгласни, които се характеризират едновременно с признаците *назалност* и *веларност*, и др.[10] Ограничения в това отношение се налагат и поради съществуването в българския на правописни правила, които затрудняват писменото изразяване на някои съчетания от звукове във виетнамския, напр. палатално [н] пред гласна [ъ]. Съчетания от гласна [ъ] под ударение и предходно палатално [н] в български се срещат в глаголни завършеци и в членувани съществителни от м. р. ед. ч., напр. *страня*, *деня* и др., но по силата на т. нар. *условен правопис* те се предават с буквосъчетанието ***-ня***. Така при предаването им на български някои виетнамски собствени имена са обречени на известна загуба на фонологична информация. Ето защо е необходимо да се използват компенсиращи техники във всеки един от трудните случаи, които да бъдат обсъдени и одобрени от по-широк кръг от специалисти, преди да бъдат въведени в практиката.

Трудности създава и диалектното многообразие на виетнамския език. Едни и същи фонеми в отделните диалекти се изговарят по различен начин. Самият виетнамски език поддържа вариантността не само на териториално (диатопични варианти), но и на социално равнище. Така при превод на различни изходни текстове с разлики при едно и също име вариантността автоматично може да се пренесе и в българския текст, т. е. едно и също име може да получи различен

[10] Владимир Найденов регистрира и анализира подобен проблем при предаването на съгласна /j/ и на палатални съгласни при шведски имена (вж. Naydenov 2024: 216 – 217).

графичен облик в български и съответно различно произношение, което затруднява комуникацията. Напр. на север името *Giang* е *Занг*, а на юг – *Янг*. Смятаме, че такъв тип варианти би трябвало постепенно да се унифицират, доколкото между тях няма функционална разлика. За основа е необходимо да се вземе изговорът в северновиетнамския диалект, който има най-висок престиж и разпространеност. Според спецификата на текста могат да се дадат и пояснения. Ако става дума за превод на литература от даден регион или за име на известна историческа личност, е добре да се подчертае културният или историческият контекст, като особеностите се запазят. Този проблем се нуждае от дискусия, за да се чуят и други мнения и аргументи по въпроса дали диалектните разлики трябва да бъдат отразявани в български, когато става дума за едно и също име, или да се върви към унификация според преобладаващата употреба. Това е особено важно, тъй като консенсусът в професионалната общност има пряко влияние върху стабилността на изработените правила.

В случаи, когато на един и същи звук съответстват няколко различни изписвания във виетнамски, напр. [к] – **c**, **k** и **-ch**; [з] – **d**, **gi** и **r**; [ч] – **ch**, **tr**; [н] – **-n**, **-nh**; [с] – **s**, **x**, и те се предават еднакво в транскрипция на български, за идентифициране на името при първо споменаване в текста е добре да се даде и оригиналното изписване. Без да се налага като задължително, това е уместно за някои типове текстове, напр. юридически.

Не на последно място, причина за липсата на унифицирано предаване на виетнамските лични и географски имена е и фактът, че в редица случаи те са навлизали в български чрез посредничеството на друг език – в миналото най-вече руски, френски и английски език (вж. у Andreychin, Vaglenov 1974: 439). Това е дало отражение по два начина: 1) установило се е предаване чрез транслитерация там, където може да се приложи транскрипцията, срв. *Тран* или *Чан* вм. *Чън* (Trần); *Ксуан Зиеу* вм. *Суън Зиеу* (Xuân Diệu) и др.; 2) в български са привнесени елементи от начина на предаване в езика посредник, срв. напр. *Хюе* вм. *Хуе* (името на старата столица на Виетнам), под влияние на руската транскрипция; *Хо Ши Мин* вм. *Хо Чи Мин* под влияние на предаването във френски, дошло вероятно през руски. Този тип вариантност би било добре постепенно да се редуцира, като за целта се приложи нормативният критерий и във всеки конкретен случай да се прецени доколко релевантно е да се вземе под внимание факторът *традиция*.

Днес виетнамските имена и виетнамизмите навлизат в български по два начина: пряко от виетнамски и през английски. Това се отнася за повечето отдалечени езици. Доколкото обаче в английски и в други езици, които си служат с латиница, практиката е виетнамските имена да се предават в оригиналната им графика (латиницата), като се изпускат диакритичните знаци, това води до влияние на тяхното английско произношение върху функциониращите в български

облици, т. е. до отдалечаване от автентичното произношение, до погрешно предаване или до възникване на варианти на едно и също име. Като пример в това отношение може да се посочи името на бившия президент на Южен Виетнам *Нго Дин Зием* (Ngô Đình Diệm), навлязло в български през английски и като *Нго Дин Дием*, доколкото в английски предаването е *Ngo Dinh Diem*.

Друга причина за трудностите при предаването на виетнамски собствени имена е това, че проблемът засяга относително тесен социален кръг от българското общество – предимно преподаватели, преводачи, обучаващи се, специалисти, журналисти, служебни лица, ангажирани с темата *Виетнам*. Въпреки че много от тях са обединени около каузата да се разработят и разпространят достатъчно широко единни правила, до този момент не са предприети ефективни действия. Това е една от причините както за продължаващите колебания, така и за разнородната практика.

Важно е да се отбележи обаче, че в последно време контактите между България и Виетнам стават все по-интензивни – както на равнището на междудържавните отношения, така и в бизнес средите и по линия на туризма. И което е особено важно – публикациите по теми, свързани с Виетнам, се увеличават във връзка със засилващия се у нас интерес към източните народи – към техния език, култура, религия, история, обичаи, начин на живот и кулинарни практики.

Не на последно място по важност в списъка от причини за продължаващия разнобой и за колебанията е липсата на нормативна база на институционално равнище, поради което практиката се регулира стихийно и проблемите се решават на принципа на свободната инициатива.

7. ПРИНЦИПИ ЗА ПРЕДАВАНЕ НА ЧУЖДИ СОБСТВЕНИ ИМЕНА НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК С ОГЛЕД НА ВИЕТНАМСКИТЕ ИМЕНА

В *Официалния правописен речник* – основния нормативен документ, който регламентира писмената практика на български език в сферата на официалното публично общуване, се посочва, че собствените имена от чужди езици се предават на български чрез транскрипция, транслитерация, превод, в установена по традиция форма или чрез възпроизвеждане в оригиналната си графика (пренос) (OPRBE 2012: 30; BERON: https://beron.mon.bg/rechnik/586). Формулировките в увода на *Речника* ясно открояват неравнопоставеността между отделните принципи и частичното действие на принципи като транслитерацията, превода и преноса. Например споменава се, че „някои собствени имена от чужди езици се предават чрез транслитериране“ (OPRBE 2012: 33); „някои отдавна навлезли или широко известни собствени имена се предават на български в преведена или полупреведена форма“ (OPRBE 2012: 34); „допуска се широко известни

собствени имена от чужди езици да се предават в оригиналната си графика“ (OPRBE 2012: 35).

По-нататък ще разгледаме накратко тези принципи с акцент върху предаването на виетнамски имена, като още веднъж ще подчертаем, че основен е принципът на транскрипцията, а останалите са помощни и не се прилагат системно, а само в отделни случаи.

7.1. Пренос

Преносът (наричан още *трансплантация*) на името от един език в друг без промени в оригиналното азбучно записване е удобна и лесна техника за езици, които използват една и съща графика – напр. от виетнамски към английски, френски, чешки и др. В тези езици виетнамските имена се предават в оригиналната им латинска графика, но без диакритиките. Това обаче води до известно отдалечаване от произношението поради споменатите по-горе особености на графичното отбелязване на някои фонеми в отделните езици. Въпреки че осигурява интернационална писмена унификация на името, този принцип не е подходящ за предаването на виетнамски имена в български поради различните им графични системи. Напоследък обаче той се прилага и у нас в ограничен обхват – за предаване на имена на търговски дружества, организации, институции, но не и на топоними и антропоними. Целта е максимална автентичност и точност на наименованието на съответния обект, когато е необходима юридическа или друг вид идентификация. Сравнително рядко преносът се използва и със стилистична цел – за постигане на екзотичност и нетривиалност на изказа.

7.2. Транслитерация, или принципът на графичното подобие

Транслитерацията се дефинира най-общо като преобразуване на една писмена система в друга. На всеки символ от изходния език се дава еквивалентен символ в целевия език. Тя е подходяща за предаване на имена на хора, места, институции и др. Транслитерацията трябва да бъде разграничавана от транскрипцията, при която звуковете на изходната дума се предават с букви от целевия език (Crystal 2008: 494). В българското езикознание Тодор Бояджиев отбелязва, че чрез транслитерацията чуждото име се предава „графема по графема от една азбука на друга, без да се държи сметка за звуковата стойност на графемите в езика-източник и в езика-приемник“ (Boyadzhiev 2005: 91). Този принцип се прилага най-вече когато двата езика използват различна графика (напр. латиница, арабска писменост, кирилица и др.). Съществуват различни системи на транслитерация, съответстващи на различни цели. Те се отличават с висока степен на стандартизираност и се разработват под формата на инструкция.

Принципът на транслитерацията не е универсален дори за езици, които използват една и съща графика, тъй като носителите на приемащия език четат името в съответствие с фонетичните закони на своя език. Недостатък на транслитерацията е, че не дава възможност да се отрази оригиналният изговор, тъй като при нея се цели точно предаване на графичната форма на името. У нас тя се е прилагала в по-стари периоди, когато чуждите имена, вкл. виетнамски, са навлизали в български предимно по писмен път. Съпоставяйки я с транскрипцията, специалистите изтъкват ограниченията, които налага транслитерацията и които я правят нефункционална в редица случаи на предаване на собствени имена от един език в друг. А. Суперанска отбелязва, че за да бъдат правилно произнесени транслитерираните думи, е необходимо познаване на правилата за произношение на съответния език и че транслитерацията е предназначена само за запис, но не и за устна комуникация. Разликата между транскрипцията и транслитерацията не е формална, а функционална. Освен това практическата транскрипция се разработва само за два конкретни езика (езика източник и езика цел), докато транслитерацията се разработва за взаимно прекодиране на материал за които и да е два езика, дори за група родствени или неродствени езици. Транскрипцията по възможност предава произношението в чуждия език, отбелязвайки фонемите, непредставени в заимстващия език, с помощта на собствени графични средства. Ето защо тя е ограничена в рамките на азбуката, докато транслитерацията допуска използването и на знаци извън съответната азбука, без да се интересува от точното предаване на произношението (това става само дотолкова, доколкото то съвпада с буквените замени), а само от писмото (Superanskaia 2018: 19 – 21).

Практиката показва, че при предаване на виетнамски имена в български в отделни случаи се прибягва до частична транслитерация, т. е. транслитерацията се използва като допълнителен принцип – например когато има различни варианти на едно и също име и е трудно да се вземе решение. По този начин обаче проблемът по-скоро се маскира.

В съвремието транслитерацията има по-ограничено приложение, тъй като не е подходяща за широката писмена практика (медии, преводаческа дейност, научни публикации, документация, картография, лексикографски трудове и др.).

7.3. Транскрипция

В своя *Речник по лингвистика и фонетика* (*A Dictionary of Linguistics and Phonetics*) Дейвид Кристъл дефинира транскрипцията като метод за записване на говорните звукове по систематичен и последователен начин. Различават се два основни вида транскрипция: фонетична и фонематична. При фонетичната транскрипция звуковете се символизират писмено въз основа на тяхната артикулационна и слухова идентичност. При фонематичната транскрипция единствените

звукови единици, които се символизират, са тези, които имат езикова функция, т. е. отчитат разликите в значението – това са фонемите (Crystal 2008: 490). Разликата между транслитерация и транскрипция е, че при транслитерацията се предават буквите от един език с буквите от друг език, а при транскрипцията – звуковете от един език с буквите от друг. Именно от принципа на транскрипцията следва, че тъй като във виетнамски се използват различни букви или съчетания от букви за изразяване на една и съща носова гласна в началото и в края на сричката, не може да се очаква българският да отрази тази графична разлика.

Транскрипцията се приема като основен принцип за предаването на чужди собствени имена (включително виетнамски) и в български текстове, тъй като се основава на изговора на името в изходния език, а не на писмената му форма. Тя е и по-универсалният принцип в сравнение с транслитерацията, защото позволява да се предават имена не само от езици, чиято графична система е латиницата, но и от такива, които използват други графични системи (напр. арабски, китайски, японски). Транскрипцията съответства в по-голяма степен на съвременната реалност, в която чуждите имена се приемат както чрез писмени, така и чрез устни канали за комуникация.

Двата основни вида транскрипция (фонетична и фонематична) имат различни цели, те обаче са основно академични, което ги прави неподходящи за приложение в масовата писмена практика. Ето защо за целите на предаването на собствени имена от един език на друг обикновено се използва практическата транскрипция (наричана още *оперативна* и *междуезикова транскрипция*), прилагана системно и при предаването на виетнамски собствени имена в български текст днес. Тя е ориентирана към нуждите на неспециализираната аудитория и към широката писмена практика – преводи, художествени и публицистични текстове, кореспонденция, официална комуникация, картография и др.

И в българската езиковедска литература се подчертава, че практическата транскрипция представлява възпроизвеждане със средствата на българския език по възможност най-точно на звуковия състав на чуждите имена, а не на тяхната писмена форма. Звукове и звукови особености, които не се срещат в българския език, се предават с най-близки до тях български звукове, без да се нарушават нормите на българския правопис и на книжовния изговор (вж. GSBKE 1982: 273 – 274). Така не само в граматичните трудове, но и в нормативните документи, разработени през 70-те и 80-те години на XX век, проблемът се поставя на съвременна, методологически издържана и перспективна основа. В *Общата инструкция за правопис и транскрипция на географските имена* (1983) се изтъква следното: „Ръководен принцип при транскрипцията е фонематичният. Чуждите фонеми и фонемни съчетания, които не се срещат в българския език, се предават с най-близките до тях фонеми и фонемни съчетания“ (Obshta instruktsiya 1983). Практическата транскрипция държи сметка за

фонемния състав на двата езика, т. е. отчитат се и подлежат на транскрипция фонемите като минимални единици от звуковата система на езика, които имат функционална (смисларазличителна) стойност според традиционните фонологични теории, а не алофоните като конкретни звукови реализации (варианти) на фонемите в речта (такива са напр. разликите по признака *отворена – неотворена гласна*). Кирилското писмо представлява краен набор от дискретни символи – то е икономична и рационално построена система от графични знаци и правила за тяхната употреба, чрез които трябва да бъде предадено разнообразието от фонетични реализации. Устният език е континуум от звукове, които влизат във взаимодействие, вследствие на което се реализират алофоните (варианти на фонеми). Нито в български, нито в другите езици има еднозначно съответствие между звук и буква, затова е рационално да се транскрибират фонемите като знакове, а не алофоните (вариантите), за да се запазят идентичността и различителната функция на езиковия знак.

Практическата транскрипция е по-скоро проблем на българския, отколкото на езика източник. Тя не си поставя за цел да запознае възприемателя с фонетичните особености на чуждия език, в частност на виетнамския. В изследвания и на специалисти по източни езици целта на практическата транскрипция се формулира по следния начин: „Нейната цел е по-скоро да улесни изговарянето на чуждите имена, така че хора, които не познават дадения език, да могат максимално близко да произнесат име или дума от него“. От нея не може да се възстанови „оригиналният фонемен състав на името или думата, камо ли оригиналният правопис“ (Beneva et al. 2018: 69).

Тъй като при практическата транскрипция се следи за придържането към българската правописна и правоговорна норма, тя играе роля и на своеобразен мост между виетнамския и българския, базирайки се на координацията между тях и точното преобразуване с оглед на възможната комбинаторика на фонеми в книжовния български език и тяхното установено графично означаване. По-голямата част от специалистите, които по-късно разработват модели за предаване на чужди собствени имена от различни езици на български, се придържат към фонематичната основа на практическата транскрипция. Андрей Данчев (и редица други автори) също обосновава фонологичната, а не алофонната основа на междуезиковата транскрипция: „Фонетичната близост трябва да се пречупва през фонологичен, а не само тяснофонетичен съпоставителен анализ. Изходен пункт на транскрипцията трябва да бъде фонемата като по-широка, обобщаваща единица, а не един или друг алофон, който може да се срещне в различни стилови или регионални варианти“ (Danchev 1995: 71).

По отношение на виетнамските имена у нас е възприет принципът на умерената транскрипция, който „най-добре съответства на нормите на българския правопис и осигурява добри условия за междуезиковата комуникация“ (NPRBE

2002: 64). Този принцип намира израз в стремежа да не се стига до крайности, за да се предадат всички особености на чуждото име. Крайният фонетизъм не е препоръчителен, тъй като може да доведе до разрив с правописните и с фонетичните норми на приемащия език. Този подход е възприет и от други специалисти, което създава условия за формирането на устойчиви практики. Така например Андрей Данчев изтъква, че не бива да се подхожда догматично при прилагането на фонематичния тип транскрипция: „Винаги трябва да сме готови да „нарушим“ правилото, което сами сме извели, ако са налице сериозни основания (благозвучност, традиция, информативност и др.), които изискват това“ (Danchev 1995: 72). Принципът на умереността, към който се придържаме и ние, преосмисля необходимостта от графично изразяване на диатопичните алофонни варианти.

При практическата транскрипция на чужди имена се обособяват следните етапи, макар и невинаги ясно разграничими: 1) анализ на писмената форма на чуждото име в езика източник; 2) изговор (прочитане) на чуждоезичната писмена форма; 3) определяне на фонемния състав на чуждоезичната дума и превод на чуждоезичните фонеми във фонеми на заимстващия език; 4) запис на чуждоезичната дума в приемащия език. Проблемът със загубата на информация при заимстване също стои (Superanskaia 2018: 103). Тази постановка е валидна и за транскрипцията на виетнамски имена за целите на тяхното интегриране в български езиков контекст.

7.4. Превод

Този принцип на предаване на чужди собствени имена (включително виетнамски) в български не е актуален днес. Той се е прилагал в по-стари периоди от развитието на езика ни и може да се определи като феномен в историята, но никога не се е използвал като основен. Както вече споменахме, собствените имена не се превеждат. Преводът като начин за предаването им в български езиков контекст в съвремието би могъл да се обоснове единствено с познавателната и смислопораждащата функция на езика. По отношение на виетнамския и на други езици, в които личните имена носят символно значение, преводът може да бъде използван частично като допълнителен (помощен) принцип спрямо транскрипцията. На практика той се свежда до включване в паратекстовите полета – напр. в бележки под линия, на информация за значението на мотивиращия собственото име израз. Разбира се, съществуват и отделни имена, които по традиция функционират основно като преведени. Такива например са наименованията на културно-исторически и географски обекти като „Храм на литературата“ (*Ван Миеу*, Văn Miếu), „Парфюмената река“ (река *Хъънг*, sông Hương), „Червената река“ (река *Хонг*, sông Hồng) и др.

7.5. Традицията

Установената по традиция форма на дадено заимствано име е историческа закономерност, елемент от инвентара на даден език. Когато формата на дадено виетнамско (и не само) собствено име се е установила по традиция и е получила широко разпространение в българската писмена практика, препоръчително е тя да се запази, дори и да противоречи на принципа на транскрипцията (какъвто е случаят с *Хо Ши Мин* (Hồ Chí Minh), *Ханой* (Hà Nội), *Виетнам* (Việt Nam), *Сайгон* (Sài Gòn)[11] и др.). Широката популярност и утвърденост на традиционно установени форми е причина за запазването им в съответствие с нормативния критерий (честотата) за стандартизиране на книжовноезиковата употреба. Допълнителен аргумент е и това, че немалка част от тези имена са намерили място в справочната литература на български – напр. в енциклопедии, документи и др., т. е. вече са навлезли в информационния обмен именно с традиционно установената си форма. В отделни случаи принципът на традицията може да бъде поставен по-ниско в йерархията в полза на принципа на транскрипцията, ако по-нови облици на дадени имена, възприети чрез транскрипция, получат достатъчно широко разпространение в различни текстове и тяхната честота е значително по-висока от тази на традиционно установените варианти. Наличието на богати корпуси от текстове на български позволява да се сравняват честотите на конкуриращите се форми на дадено име и да се дадат обосновани препоръки за употреба на един или друг вариант (напр. *Хуе* вм. *Хюе*).

Важно е да отбележим, че ако името на дадена личност по традиция е установено в по-ранен период не според принципа на транскрипцията, но друга личност носи същото име, което е обект на заемане днес, то това име трябва да бъде прието в неговата транскрибирана форма. Напр. *Trọng* в миналото е предавано като *Тронг*, а днес по-често се предава като *Чонг* (покрай името на бившия виетнамски секретар *Нгуен Фу Чонг* (Nguyễn Phú Trọng).

При всички случаи, ако едно традиционно утвърдено име, макар и в неправилна форма от гледна точка на съвременния основен принцип на предаване, има широко разпространение, при това в различни типове текстове, то трябва

---

[11] В традиционно установената си форма (включително и слятото си изписване) тези имена са включени в престижни издания със справочен характер, напр. в *Българска енциклопедия.* София: Книгоиздателска къща „Труд“, 1999. От една страна, това е знак за широкото разпространение точно на тези облици, а от друга, подкрепя понататъшната им употреба. При *Хо Ши Мин* разделното писане с главни букви на всяка от съставките е запазено за името на личността, а слятото писане – за името на града (Entsiklopediya1999: 1169).

да продължи да се използва в автентичния си облик поради установените навици на общността.

7.6. Комплексен подход

Трябва да се подчертае, че изброените по-горе принципи често се комбинират в подкрепа на комуникативната, информационната и символната функция на езика. Примерите, които приведохме, илюстрират факта, че при доминиране на принципа на транскрипцията останалите принципи също имат своето приложение, макар и частично, в ограничен обхват. Някои изследователи дори изтъкват, че транскрипцията и транслитерацията (колкото и различни да са) – не се изключват взаимно, а се допълват. В подкрепа на това твърдение се привежда аргументът, че фонемите в даден език и отделни комбинации от фонеми или техни признаци по силата на установени правила се отбелязват писмено чрез определен набор от букви. Така например според Ив. Кънчев това са „две взаимнодопълващи се страни на междуезиковата практика“ (Kanchev 2000: 13). Макар да се разграничаваме от твърденията за взаимно допълване между отделните принципи, би трябвало да отчетем, че корпусът от чужди собствени имена в български носи белези на различни подходи при тяхното конституиране – най-малкото поради факта, че отделни негови елементи са се установявали в различни периоди от развитието на езика ни.

В обобщение, при предаването на чужди собствени имена на български (в частност на виетнамски) най-релевантно е да се използва като основен принципът на транскрипцията, следван от традиционния принцип. Принципът на транслитерацията не е водещ, той се прилага в ограничени сфери на писмената практика и няма всеобщо действие, а преводът е допълнителен (помощен) и се прилага в зависимост от специфичните цели на текста. В единични случаи, когато приемащият език не притежава фонетични и графични средства да предаде оригиналното звучене, би могло да се прибегне до компромис, до известно отстъпление, което обаче не бива да бъде в ущърб на правилата на българския. Някои решения могат да се вземат и арбитрарно, след обсъждане, за да се минимизира изофункционалната вариантност, което ще осигури стабилност на практиката.

При изработването на предложения тук модел за предаване на виетнамски имена на български се придържаме и към следните принципи: коректност, простота, икономичност, континуитет, последователност, лесна практическа приложимост, консистентност (т. е. да няма противоречие със сходни правила, приети за други езици).

7.7. Начини за предаване на виетнамизми

Виетнамизмите представляват названия на реалии, типични за виетнамската действителност, които нямат еквиваленти в останалите езици. Заимстването на виетнамизми може да се осъществява пряко или опосредствено – чрез други езици. Проблемът все още не е достатъчно проучен, за да бъдат дадени конкретни препоръки, и работата в това отношение предстои. Затова тук ще се ограничим до представяне само на основните прийоми и правила за предаване на виетнамизми в български.

За предаването на виетнамизми в български, също както и за предаването на собствени имена, се използват следните прийоми: практическа транскрипция (основен прийом); транслитерация (помощен прийом), обяснителен превод (помощен прийом), пренос на оригиналната графична форма, но без диакритичните знаци. До пренос се прибягва в случай на липса на достатъчно знания за съответствието между оригиналното произношение и графиката на приемащия език или от стремеж към оригиналност и постигане на ефект (вж. Titova 2014). Използването на различни прийоми, както и различните пътища, по които виетнамизмите навлизат в български, водят до появата на варианти. Напр. виетн. *phở* (най-известната виетнамска супа с нудли) се среща в две форми: транслитерираната *фо* и *фъ* – предадено чрез транскрипция. Основните проблеми, които трябва да бъдат обсъдени от специалистите, са свързани със слятото и разделното писане, с употребата на главни и малки букви, мястото на ударението (напр. Võ Việt Nam / Võ Vi Nam – виетнамско бойно изкуство, което е познато като *вовинам*, или названието на националната носия *ао зай*, изписвано също като *аозай* и *ао-зай*). При всички случаи, за да се направят конкретни препоръки, е необходимо внимателно да се проучи практиката и да се вземат предвид регламентациите по тези въпроси в *Официалния правописен речник*.

8. КРАТЪК ПРЕГЛЕД НА ТЕОРИЯТА И ПРАКТИКАТА НА ПРЕДАВАНЕ НА ВИЕТНАМСКИ ИМЕНА В БЪЛГАРСКИ ТЕКСТОВЕ

Предаването на виетнамски собствени имена на български е поставено на солидни научни основи от нашите предшественици. Паралелно с това вече има разработени модели за предаване на собствени имена от редица европейски и други източни езици, което значително улеснява работата.

8.1. Нормативна уредба

В нормативната уредба за изговор и транскрипция на чужди имена в български все още не е намерило място предаването на виетнамски имена. Имаме предвид Наредба № 6 от 12 юни 1995 г. за транскрипция и правопис на чужди географски имена на български език на Министерството на териториалното развитие и строителството, публикувана в „Държавен вестник“, бр. 60 от 4.07.1995 г.

Наредбата е важна поради това, че формулира някои основни положения, които е нужно да бъдат спазвани при предаването на всички чужди географски имена. Преди всичко тя определя сферите, в които правилата за транскрипция са задължителни: 1) за юридически и физически лица, извършващи транскрипция на такива имена при превода на чужда литература; 2) при изготвяне на нормативни актове и документи във всички сфери; 3) в международната кореспонденция; 4) в издателската дейност; 5) в средствата за масово осведомяване; 6) в образованието; 7) в картографията.

Както става ясно, почти всички публични сфери са обхванати; единствено художествената литература и личната кореспонденция остават извън регламентацията, но ако се наложи стандарт в останалите сфери, има голяма вероятност той да бъде следван навсякъде, тъй като авторите и преводачите ще бъдат улеснени.

Основните положения са залегнали в чл. 4. и чл. 5. от Наредбата:

„Чл. 4. При предаването на чуждите географски имена с предимство се ползват принципите на транскрипцията, в редки случаи – на транслитерацията и превода, като във всички случаи се спазват традиционните за българския език форми на чуждите имена; традиционните имена не „се заменят с транскрибирани оригинални форми.“

„Чл. 5. При транскрипцията на чуждите географски имена характерните за чужди езици звукове (отворени, затворени, дълги, кратки и двойни гласни, придихателни и двойни съгласни и др.) се предават с най-близките до тях български звукове“ (Naredba № 6 1995).

8.2. Научни насоки и практически указания: приносът на предшествениците

През 70-те години на XX век Л. Андрейчин и М. Въгленов си поставят амбициозната задача да положат основите на научен подход към предаването на собствени имена от различни езици, включително и от виетнамски, и да регламентират практиката. В техния очерк са приведени основни факти за езика, които имат отношение към произношението и писменото предаване на собст-

вените имена. Отразена е полемиката за принадлежността на виетнамския към езикова група, дават се кратки данни за диалектното му деление, за развитието на графичната система, за фонетичните особености и тяхното писмено отразяване (вж. Andreychin, Vaglenov 1974: 438 – 456). Освен ръководства за изучаване на виетнамски авторите са използвали и личния си опит от работата с виетнамски студенти у нас. Всъщност един от стимулите за разработване на система за транскрипция е именно прекият контакт с носители на виетнамския език, а с това е свързано и неговото изучаване на академично ниво в България. Това от своя страна поражда необходимостта от система за практическа транскрипция. Така че са налице взаимнообуславящи се фактори, които стимулират дейността по разработване на практическа транскрипция на виетнамски имена, съпроводена от внасянето на корекции в нея на фона на силното влияние на руската и на френската транскрипция при индиректното заемане на виетнамски имена.

При практическите решения за предаване на гласни, дифтонги и съгласни са приведени лингвистични основания, свързани с особеностите на двата езика. При гласните се обосновава неотразяването на тоничните особености. За водещ се приема принципът на транскрипцията и се аргументира използването на една и съща българска буква за гласна за предаване на различни нюанси и различна функция на съответната гласна във виетнамски, включително и когато тя е отбелязана с две букви или с една буква и диакритичен знак. В популярна форма са представени звуковите стойности на отделните буквени знаци от виетнамската писменост. Чрез приложения методологичен подход се прави сериозен опит да се унифицират слятото и разделното писане на съставните имена. Отбелязва се, че практиката е силно повлияна от руската транскрипция, където водещо е слятото писане, което противоречи на положението в изходния език, и се препоръчва придържане към разделно писане без дефис, с интервал и с главни букви при всяка съставка. Същевременно се отчита, че традиционно установените и разпространени имена със слято писане трябва да останат без промяна. Конкуренция между вариантите с по-старото слято и актуалното разделно изписване се наблюдава при имената на градовете *Хошимин* и *Хо Ши Мин* (Hồ Chí Minh), *Далат* и *Да Лат* (Đà Lạt), *Дананг* и *Да Нанг* (Đà Nẵng), *Халонг* и *Ха Лонг* (Hạ Long), *Хайфонг* и *Хай Фонг* (Hải Phòng) и др.

Нашата препоръка също е за разделно писане на собствените имена, като тук се основаваме и на правилата в *Официалния правописен речник на българския език*, формулирани в следните раздели: 32.1. Главните букви се предават според оригиналната форма на името с изключение на преведените и частично преведените собствени имена; 32.6. Собствените имена от чужди езици се пишат слято, полуслято или разделно според оригиналната си форма с изключение на случаите в т. 32.6.1 (OPRBE 2012: 35 – 36; BERON: <https://beron.mon.bg/rechnik/743>).

През 1982 г. Съветът за правопис и транскрипция на географските имена към Главното управление по геодезия, картография и кадастър издава *Списък на транскрибирани географски имена от Виетнам* с рецензенти и редактори Светла Охридска и Стоянка Димитрова – едни от малцината българи, обучавали се във Виетнам и завършили виетнамска филология (вж. Dimitrova, Ohridska 1982). Представена е графичната система на виетнамския – буквите за гласни звукове и буквите и буквосъчетанията за съгласни. Дадена е фонетичната транскрипция на гласните и съгласните в ханойско произношение с българска кирилица; представена е транскрипцията на дифтонгите и трифтонгите. И в това помагало се отбелязва, че въпросът с фонологичната значимост на дифтонгите и трифтонгите не е решен. То е ценно и с това, че са представени в българска транскрипция имената на основни административни единици, топографски и географски обекти от Виетнам. Снабдено е и с азбучен списък с географски имена в тяхната оригинална форма и с българската им транскрипция. Текстът е предназначен основно за целите на картографията. Правилата, въведени в него, нямат широко разпространение и не се спазват извън картографията, където продължава практиката на спонтанното предаване, на личните предпочитания или придържането към чужди образци. В този период започва да си пробива път и влиянието на английската транслитерация на фона на традиционно силното влияние на руската транскрипция. Така се стига до известно отдалечаване от оригиналното произношение и до появата на варианти.

Необходимо е да се отбележи, че лексикографските трудове, чиято познавателна и практическа стойност са изключително високи, също имат принос за унифицирането на виетнамски собствени имена в български езиков контекст. Претърпял две издания (1985 и 2023 г.), двуезичният *Българско-виетнамски речник* (Balgarsko-vietnamski rechnik 2023) подпомага и стимулира не само преводаческата практика, но и взаимните контакти между двата народа в различни области, образователната система и академичното сътрудничество, което от своя страна още повече засилва необходимостта от ефективен инструмент за предаване на виетнамски собствени имена на български.

9. ПРОБЛЕМНИ СЛУЧАИ

Трябва да изтъкнем, че въпреки усилията на предшествениците и техния голям принос при изработването на системни правила за предаване на виетнамски собствени имена на български все още остават някои нерешени проблеми. Освен това теоретичните обосновки (където са представени) и разработените въз основа на тях правила, подкрепени и от списъци с имена, нерегулярно се възприемат в практиката. Невинаги преводачи, редактори, преподаватели и др. са склонни да се придържат към предложените решения и чрез собствената си

практика да съдействат за тяхното разпространение и внедряване, което несъмнено би допринесло за унификацията.

Добре би било да бъдат постигнати известен синхрон и консистентност на правилата при предаването на собствени имена от близкородствени и типологично близки източни езици в пунктовете, при които има сходство на особености. Това означава да се подходи по аналогичен начин при предаването на еднотипни особености и при решаването на сходни проблемни случаи. Подобна системност на междуезиково равнище би спомогнала за стабилизиране на практиката.

По-нататък в разработката коментираме основните пунктове, които и до днес предизвикват колебание при предаването на виетнамски имена на български език, и предлагаме възможни решения, като вземаме предвид оригиналния изговор, особеностите на българската фонетична система, както и досегашната практика при предаването на дадено явление от виетнамски или от други езици, в които то е налице.

9.1. Разминаване между звуковата стойност на някои графеми във виетнамски и в широко известни европейски езици, които си служат с латиница

Един от проблемните пунктове е свързан с факта, че част от буквите и буквосъчетанията от използваната във виетнамски латиница имат различна звукова стойност в сравнение с тяхната звукова стойност в широко използвани и често изучавани у нас европейски езици. Напр. **s** се произнася като /s/, но и като /ʂ/ в някои диалекти, **x** – като /s/, **tr** – като /ʈ/, **ch** – като /tɕ/ в началото и като /k̟/ в края на името, **â**, **ư** и **ơ** имат стойности, близки до българското [ъ], съответно /ɤ̆/, /ɯ/ и /ɤ/, **gi** и **d** се произнасят като /z/, **r** – като /z/ (или като /r/ в южните диалекти) и др. Ето защо редица имена са навлезли във форма, която се разминава с принципа на транскрипцията: *Тран* вм. *Чън*, *Жан* вм. *Занг* и др. Препоръката ни е при новонавлизащи имена, а и при по-отдавна навлезлите имена на личности, които нямат широко разпространение в практиката, да се използва формата, която съответства на изговора. Напр. *Ле Зуън* вм. *Ле Зуан*, *Суън Зиеу* вм. *Ксуан Зиеу* и др. (вж. Приложение 2).

9.2. Предаване на звучния веларен назал /ŋ/

В двете съществуващи транскрипции, които представихме по-горе, има разминаване по отношение на препоръките за предаването на задноезичния назал /ŋ/ в краесловие. М. Въгленов препоръчва предаване с *н* (срв. напр. *Ха Лон* вм. *Ха Лонг*, *Дон Дан* вм. *Донг Данг* и др.). Според него предаването на назала /ŋ/ със съчетанието *нг* е неоправдано, тъй като така се получава отдалечаване от оригиналния изговор, доколкото във виетнамски и в други далекоизточни езици

ng в края на думата „се изговаря само *н*“ (Andreychin, Vaglenov 1974: 447). В *Списъка на транскрибираните географски имена от Виетнам*, обратно, назалът последователно се предава със съчетанието *нг* (Dimitrova, Ohridska 1982). Както беше споменато по-горе, ръководството съдържа описание на графичната система на виетнамския език и в табличен вид дава предложение за фонетична транскрипция. В съответствие с целите, за които е изготвено обаче, в него не е включена обосновка на направените предложения.

От днешна гледна точка според нас има основания препоръката на М. Въгленов да се преосмисли и назалът /ŋ/ в краесловие да се предава на български със съчетанието *нг*. Аргументите за това са няколко:

От една страна, в *Официалния правописен речник*, в частта за предаване на собствени имена от чужди езици има отделно правило за предаването на /ŋ/ в имена от английски и други европейски езици със съчетанието *нг* на български, срв. т. 28.6: „Буквеното съчетание **ng** в имена от английски, немски и други езици се предава с буквеното съчетание *нг*“ (OPRBE 2012: 34; BERON: <https://beron.mon.bg/rechnik/688>). В този смисъл съчетанието *нг* в краесловие не е нетипично за българския език, то е установено в редица чужди думи, вкл. имена (срв. *дифто**нг***, *Мери**нг** и др.*). Същевременно според действащите правила носовостта при чуждите собствени имена е признак, който в българския език се предава, въпреки че правилото е уговорено само по отношение на носовите гласни (срв. OPRBE 2012: 31, т. 26.3; BERON: <https://beron.mon.bg/rechnik/598>).

Предаването на виетнамската носова веларна съгласна със съчетанието *нг* е вид фонетична и фонологична транскрипция, тъй като първият компонент от съчетанието предава носовостта, а вторият – веларността. То има своите основания и от функционална гледна точка, тъй като дава възможност на български да се прави разлика между виетнамските имена, произнасящи се с /n/, и тези, които се произнасят с /ŋ/, напр.: *Хоан* (Hoàn) и *Хоанг* (Hoàng), *Чън* (Trân) и *Чанг* (Tráng), *Лан* (Lan) и *Ланг* (Lang). В противен случай те биха се предавали по еднакъв начин, което ще доведе до загуба на фонетична и фонологична информация, а следователно и на смисларазличителната стойност на фонемите.

В полза на предаването на виетнамския назал с *нг*, а не с *н* е и фактът, че днес и в други източни езици отново от гледна точка на функцията се преосмисля разпространеното до момента предаване на **ng** с *н*. Срв. например с китайски, където предаването със съчетанието *нг* позволява избягването на езиковата омонимия при 67 двойки срички. Подробно въпросът е разгледан от А. Алексиев (Aleksiev 2018: 57 – 58). Трябва да се отбележи обаче, че не може да се предположи дали предаването на веларната носова съгласна в китайски с *нг* ще се утвърди, доколкото традицията на предаване с *н* е много силна.

Във виетнамски веларният назал /ŋ/ може да бъде както в края на сричката, така и в началото ѝ, срв. ***Нг**уен* (Nguyên). В тази позиция няма колебания по

отношение на неговото предаване: на български той винаги се предава с буквосъчетанието *нг*. След назала /ŋ/ в тази позиция могат да следват гласните **a**, **ă**, **â**, **ơ**, **ư**, **o**, **ô**, **u**, като тези комбинации се предават съответно с буквосъчетанията *нга*, *нгъ*, *нго* и *нгу*. Буквите за гласни **e**, **ê**, **i** се пишат след буквосъчетанието **ngh** и се предават съответно с *нге* и *нги*.[12]

9.3. Палаталност на съгласните

Предаването на палатални съгласни в чужди имена представлява трудност, когато тези съгласни се намират в позиции, в които в българския език опозицията по *мекост – твърдост* при съгласните се неутрализира. Доколкото позициите, в които възникват проблеми, са идентични в различни чужди езици, от една страна, това поражда вариантност при предаването (срв. у Naydenov 2024), от друга страна обаче, позволява да се опрем на вече изработените и внедрени в практиката препоръки за другите чужди езици.

Палаталност на съгласната във виетнамски бележат съчетанията **nh**, **ch** и **gi**.

9.3.1. Съчетанието **nh** се среща в две позиции – в началото на сричката и в краесловие. Когато то е следвано от гласните **a**, **ă**, **o**, **ô** и **u**, които се предават на български с *а*, *о* и *у*, т. е. палаталността е пред гласните *а*, *о* и *у*, предаването на български е съответно с *ня*, *ньо* и *ню*. Това графично правило на българския език е формулирано в т. 27.1 от увода на *Официалния правописен речник*: „Мекостта на съгласните се предава с *ь* (пред *о*), *я* (пред *а*), *ю* (пред *у*)“ (OPRBE 2012: 32; BERON: <https://beron.mon.bg/rechnik/649>). Когато **nh** е следвано от гласни **e**, **ê** и **i**, на български то се предава със съчетанията *не* и *ни*, срв. т. 27.2: „Мекостта на съгласните не се отбелязва пред гласните *е* и *и*“ (OPRBE 2012: 32; BERON: <https://beron.mon.bg/rechnik/649>).

Казус обаче представлява предаването на съчетанията **nhâ**, **nhơ** и **như**, т. е. когато мекото [н] е последвано от гласна [ъ] под ударение. Палаталността на [н] пред ударено [ъ] е типична за българския език. Тя обаче се среща в строго определени позиции: в членувани думи от м. р. ед. ч. (срв. *деня/т*), както и във формите за 1. л. ед. ч. и 3. л. мн. ч. сегашно време на глаголи от II спрежение (напр. *ценя*, *ценят*). В тези случаи в български е възприет условен правопис – пише се *я*, а се изговаря [ъ] с мекост на предходната съгласна (OPRBE 2012: 12; BERON: <https://beron.mon.bg/rechnik/31>).

[12] Същото важи и за правописа след буквените съчетания **gh** и **g**, които предават фонема /ɣ/.

Въпреки че в отделни случаи в практиката (срв. *Тик **Нят** Хан* – Thích **Nhất** Hạnh) се запазва палаталността на [н] във виетнамски имена, предаването на съчетанията **nhâ**, **nhơ** и **như** с *ня* не е подходящо, тъй като условното писане на *я*, което да означи [ъ] под ударение и мекост на предходното [н], тук не е прозрачно за носителите на българския език.

Не е подходящо и предаването с *нъ*, доколкото то значително се отдалечава от произношението в езика източник, тъй като не се предава палаталността на [н] (т. е. губи се фонетична информация).

Съществува практика тези съчетания да се предават с буквосъчетанието *ниъ*, срв. *Ниът Ле* (Nhất Lệ), *Ниът Бан* (Nhất Bản) у М. Въгленов. Тъй като предаването с гласна *и* пред ъ добавя още една сричка в името, би могло да се постави знак, указващ правилното място на ударението, а именно върху ъ: *Ниъ̀т* (Nhất), *Ниъ̀н* (Nhơn), *Ниъ̀* (Như).[13]

Другата позиция, в която във виетнамски имена се среща съчетанието **nh**, е в краесловие. За разлика от руски, където мекостта в краесловие е типично явление и тази особеност на виетнамския може да се отрази, в български е налице изрично правило, че мекостта в краесловие не се отбелязва (вж. OPRBE 2012: 32; BERON: <https://beron.mon.bg/rechnik/649>). Това правило съответства на фонетичните особености на българския, където опозицията *мекост – твърдост* при съгласните се неутрализира в края на думата.

В практиката в момента се използва принципът на транслитерацията и имената, завършващи на меко [н], се предават със съчетание *нх* в краесловие. То не съответства на изговора и не предава палатализираността на *н*, но позволява да се разграничат имената, завършващи на **nh**, от имената, завършващи на **n**, които иначе биха се предавали по еднакъв начин, срв. An и Ánh. В този случай препоръчваме в пресата и в художествената литература имената, завършващи на **nh**, да се предават на български с *н* (срв. *Ман* (Mạnh), *Куин* (Quỳnh), *Ан* (Ánh) вм. *Манх*, *Куинх*, *Анх*). При предаването на имена в документи, където е необходима по-висока степен на идентификация и оказват влияние и други фактори, е по-целесъобразно да се запази настоящата практика на предаване на имената чрез транслитерация с *нх*.

[13] Предложението за поставяне на ударението беше направено от проф. Александър Алексиев от катедра „Китаистика“ към СУ „Св. Климент Охридски“ по време на провеждането на кръглата маса, за което изказваме своята благодарност.

9.3.2. Казус представлява предаването на съчетанието **gi**, доколкото в отделните диалекти изговорът му се различава. В южновиетнамския диалект съчетанието **gi** бележи /j/, в северновиетнамския, към чиято норма се придържаме – /z/. Налице е разминаване между препоръките за предаването му и практиката. У Въгленов е препоръчано предаването с *ж*, срв.: *Жао* (Giao), *Жа* (Gia) и др. (Andreychin, Vaglenov 1974: 447). В практиката обаче **gi** се предава като меко или твърдо [з]; среща се и предаването посредством транслитерация със съчетанието *зи*. Срв. вариантите на името на известния военен стратег: *Во Нгуен Зиап*, *Во Нгуен Зап* и *Во Нгуен Зяп*. Препоръчваме придържането към книжовния северновиетнамски изговор, т. е. предаването на съчетанието **gi** със *з*.

9.3.3. Съчетанието **ch**, което се среща в начална позиция и в краесловие, се предава на български с *ч* в начална позиция и с *к* в краесловие. Установеното предаване с *ч* в начална позиция действително отразява най-близкия звуков еквивалент на африката /*tʃ*/ според ханойския изговор. Доколкото [ч] в български е само твърда съгласна, мекостта, която бележи съгласната във виетнамски, не се отразява и предаването на български е съответно *чъ*, *ча*, *че*, *чу*, *чи*. Срв.: *Чъ Лън* (Chợ Lớn) – известен квартал и пазар; *ча зо* (chả giò) – пържени рулца; *че* (chè) – чай или вид сладък десерт; *чу* (chú) – местоимение за обръщение към по-възрастен мъж; чичо; *чи* (chị) – местоимение за обръщение към по-възрастна жена; како.

С *ч* се предава и съчетанието **tr** (употребява се в началото на сричката), както е предложено у М. Въгленов и в *Списъка на транскрибираните географски имена от Виетнам*. Авторът обяснява спецификата на това съчетание, бележещо звук без аналог в български, който „се учленява с предната част на езика с шум чрез избухване и напомня много меко *ч*“ (Andreychin, Vaglenov 1974: 449). Трябва да се обърне внимание, че в практиката все още често се среща предаване посредством транслитерация със съчетанието *тр*, което не съответства на изговора (Dimitrova, Ohridska 1982: 5; Andreychin, Vaglenov 1974: 449). Срв.: *Чай* (Trãi); *Ня Чанг* (Nha Trang) – крайбрежен град; *Чън* (Trần); *Чонг* (Trọng); *Чин* (Trinh); *Чунг Тху* (Trung Thu) – ежегоден празник (вж. Приложение 2). Следователно е препоръчително тази практика постепенно да се изостави.

9.4. Предаване на дифтонгите и трифтонгите

М. Въгленов отбелязва, че не се спира отделно на предаването на дифтонгите и трифтонгите, тъй като в тях гласните „не губят основната си тонова багра, а само трайността си, особено когато се явяват като полугласни“ (Andreychin, Vaglenov 1974: 442). Въпреки това както през 70-те години на XX век, така и днес практиката продължава да не е единна по отношение на предаването на най-често срещаните дифтонги и трифтонги. Ето защо според нас е важно такива препоръки да бъдат направени.

9.4.1. В транскрипциите досега липсва коментар кога **i** и **y** се предават като *и* и кога като *й* както в състава на дифтонгите и трифтонгите, така и в други позиции. Употребата на двете графеми има смисларазличителна функция, напр. *tay* ‘ръка’ и *tai* ‘ухо’, по този начин се отличават и думите със сино-виетнамски произход, напр. *mỹ* ‘красота’, *sỹ* ‘майстор, специалист’. Поради непоследователността в издадените речници и литература във Виетнам и факта, че двете букви предават един и същ звук, се е стигнало до настоящата ситуация, в която те се използват взаимозаменяемо. Срв. **bánh mỳ** и **bánh mì**, **công ty** и **công ti**. Всъщност кога се пише **i** и кога **y**, представлява настоящ казус в съвременния виетнамски правопис, особено ако буквите са в крайна позиция. Според Закона за правопис на виетнамското Министерство на образованието правилото е след съгласна да се изписва **i**, докато **y** се използва само в лични имена (Bộ Giáo dục và Đào tạo 2018: Điều 9), но останалите случаи не са нормирани изрично.

Изхождайки от досегашната практика, можем да формулираме следните препоръки:

Когато буквата **y** се намира в краесловие и бележи ударен звук, тя се предава на български с *и*. В този случай **y** обикновено е предхождана от буква **u**. Срв.: *Зуù* (Duy), *Хуù* (Huy), *Куù Ниън* (Quy Nhơn) – име на крайбрежен град; *Ким Тхуи* (Kim Thúy) – съвременна писателка от виетнамски произход. В този случай отново е препоръчително поставянето на ударение в името на български (или поне при първата му употреба в текста).

Съответно, когато ударението пада върху предходната гласна, т. е. **i** и **y** са несричкообразуващ елемент в състава на дифтонгите **ai**, **ay**, **ây**, **oi**, **ôi**, **ơi**, **ui**, **ưi** и трифтонгите **oai**, **oay**, **uây**, **uôi**, **ươi**, **i** и **y** се предават с *й*. Срв.: *Буй* (Bùi), *Чай* (Trãi), *тай* (Tày) – етнос тай; *Тъй Нгуен* (Tây Nguyên) – плато, регион във Виетнам; *Фан Бой Чъу* (Phan Bội Châu) – философ, революционер; *Хоай* (Hoài).

В начална позиция **y** трябва да се предава като *й*. Срв.: *Йен Бай* (Yên Bái), *Фу Йен* (Phú Yên). Когато **i** и **y** се намират след съгласна, те се предават с *и*. Срв.: *Нгуен Дин Чиеу* – виетнамски поет и революционер (Nguyễn Đình Chiểu); *То Хиеу* – революционер (Tô Hiệu); *Ми Сън* – древен град (Mỹ Sơn), *Биен* (Biên). В съчетанието **gi**, което коментирахме по-горе, **i** няма звукова стойност и не се предава.

9.4.2. Под влияние на руски в по-стари издания се е установило предаването на /u/ след буква **h** с *ю* в дифтонгите /we/ и /wi/, срв. *Хюе* вм. *Хуе* (Huế), *Во Хюи Там* вм. *Во Хуù Тъм* (Võ Huy Tâm) и др. В процес на конкуренция са вариантите *Хюе* (установено по традиция) и *Хуе* (активно навлизащо в практиката в последно време). Препоръчваме в съответствие с принципа на транскрипцията /u/ в дифтонгите /we/ и /wi/ в позиция след **h** да се предава на български с *у*.

9.4.3. Към проблемните случаи спада въпросът за предаването на трифтонга /wie/. У М. Въгленов той не е разгледан отделно, но в примерите се предава със съчетанието *-уйе-*, срв. *Нгуйен*. В *Списъка на транскрибираните географски имена от Виетнам* трифтонгът се предава непоследователно, срв. *Онг Суйен* (Ong X**uyê**n), но *Нгуен Бин* (Ng**uyê**n Binh) (Dimitrova, Ohridska 1982). В практиката понякога се среща и вариантът *Нгу**и**ен*.

Тези два начина на предаване вероятно целят да отбележат звуковата стойност на средния елемент на трифтонга – /i/. Предаването *Нгуиен* отразява най-точно стойността на /i/, същевременно обаче такова струпване на гласни не е характерно за българския език и съществено затруднява произнасянето. Йотацията в средисловие също не е характерна за български, макар че улеснява произнасянето и според указанията в Наредба № 6 е допустима при имена от неславянски произход, срв. *Фейер* (унг.), *Майела* (исп.), *Шпайер* (нем.), *Айен* (фр.) (Naredba № 6 1995).

Трифтонгът /wie/, който винаги е следван от крайна съгласна /-n/ или /-t/, се среща в най-разпространеното виетнамско име, а именно *Нгуен* (Ng**uyễ**n), което трайно се е установило на български в тази си форма (вж. и Nguyen 2023). Показателен е броят на употребите в българския уебкорпус CLASSLA-web.bg 1.0 (Ljubešić et al. 2024): *Нгуиен* (26), *Нгуйен* (150), *Нгуен* (1702). Значително по-високата честота на варианта със съчетание *уе* в български е още едно основание да препоръчаме трифтонгът /wie/ да се предава именно със съчетанието *уе* – както в името *Нгуен*, така и в останалите виетнамски имена, в които той се среща: *Хуен* (H**uyế**n), *Нгует* (Ng**uyệ**t), *Куен* (Q**uyê**n), *Туен* (T**uyề**n), *Суен* (X**uyê**n) и др., въпреки че броят на сричките се увеличава на две, доколкото във виетнамски името Ng**uyễ**n е едносрично.

9.4.4. Дифтонгът /ɯɤ̯/ в момента под влияние на принципа на транслитерацията се предава основно като *ъо*. Тъй като обаче и двете гласни имат стойност, близка до българското [ъ], това дава основание за предаването му с двойно *ъ*: *ъъ*. Такова предаване е по-близко до изговора, като същевременно позволява на български да се прави разлика между имена, които се различават само по една графема, срв. *Хънг* (Hưng) и *Хъънг* (Hương). По този начин се предава дифтонгът и в *Списъка на транскрибираните географски имена от Виетнам*, срв. *Мъънг Кхоа* (Mương Khoa), *Мъънг Кхъънг* (Mương Khương) и др. (Dimitrova, Ohridska 1982).

Съгласно действащите правила дифтонгите в чуждите езици се предават според изговора си (OPRBE 2012: 31; BERON: <https://beron.mon.bg/rechnik/598>) и в този смисъл бихме могли да препоръчаме предаването с двойно *ъ*. Дифтонгът /ɯɤ̯/ влиза и в състава на трифтонгите /ɯɤ̯j/ и /ɯɤ̯w/, които препоръчваме да се предават като *ъъй* и *ъъу*.

9.5. Предаване на аспирираните /x/ и /tʰ/

В съответствие с досегашните транскрипции и с изговора предлагаме при предаването на аспирираните /x/ и /tʰ/ да се следва принципът на транслитерацията и те да се предават на български със съчетанията *кх* и *тх*. Този начин на предаване има и смисловразличителна функция: *май* и *тхай* например са названия на два различни виетнамски етноса. Срв. още имената: *Тхан* (Thanh), *Тханг* (Thăng), *Тхонг* (Thông), *Кхан* (Khanh), *Кхой* (Khôi) и др.

В тази част на разработката бяха коментирани редица проблемни случаи на предаване на виетнамски собствени имена в български текстове, които случаи водят до колебания и разнородна практика, и бяха дадени обосновани препоръки. Тези препоръки се отправят при спазване на принципа на транскрипцията, възприет от авторския екип като основен. Когато в българската писмена практика е налице вариантност при предаването на едно и също виетнамско име, което е неизбежно с оглед на влиянието на различни фактори, като време на заемане, опосредствено или директно заемане, степен на познаване от страна на автора на фонетичните и графичните особености на езика източник и на приемащия език, субективна преценка на автора и др., препоръките в общия случай са в посока на по-последователно прилагане на принципа на транскрипцията. Само по такъв начин може да се осигури по-точно предаване на особеностите на виетнамските имена при спазване на правилата на българския език. На този фон в ограничен брой случаи се коментира прилагането и на други принципи, за да се потърсят най-целесъобразните решения, като се вземат предвид множество фактори. Такива са установеният до момента начин на предаване (традицията), съществуващите правила за предаване на сходни фонетични явления от други езици, функционалната гледна точка (напр. избягването на омонимията) и др. Стремежът е да се поддържа континуитет спрямо обоснованите решения на предшествениците, като същевременно се предлагат и някои корекции с оглед на по-голямата точност при предаване на името, както и с оглед на промените в съвременната писмена практика, които се верифицират включително и чрез корпусни данни. Цел на разработката е да направи стъпка към унификацията при предаването на виетнамски имена на български език. Единствено проследяването на практиката във времето ще покаже доколко направените препоръки са довели до по-голямо единство, кои казуси са отпаднали, кои се нуждаят от по-задълбочено изследване и какви нови казуси са се появили.

10. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Заемането на виетнамски собствени имена в български е сложен и динамичен процес, който се влияе от редица фактори от езиков и извънезиков характер. В представения в настоящата публикация модел за тяхното предаване в български текстове като основен принцип се приема практическата транскрипция, тъй като тя е ориентирана към нуждите на масовата практика. Този подход кореспондира както с насоката, зададена от предшествениците, така и с основните положения, залегнали в съвременните официални нормативни документи, които регламентират предаването на чужди собствени имена в българския език. Транслитерацията, преносът и преводът представляват допълнителни (помощни) принципи с ограничено приложение. Придържането към установена по традиция форма се прилага във всички случаи, когато става дума за популярно име с широко разпространение в различни типове текстове. Особено важни в тази дейност са балансираният подход, липсата на крайни решения, правилната йерархия между отделните принципи във всеки конкретен случай и придържането към принципи като коректност, простота, икономичност, континуитет, последователност и лесна практическа приложимост.

В настоящото изложение бяха приведени достатъчно аргументи в защита на тезата, че предаването на чужди собствени имена (в частност виетнамски) не бива да остава стихиен процес, нито въпрос на лични предпочитания и свободна инициатива. Напротив, това е дейност, която подлежи на регулация и следва строги процедури, етапи и принципи на работа. Ето защо въз основа на детайлно описание на особеностите на виетнамския език, проучване на използваната досега методология и на писмената практика беше разработен цялостен модел за предаване на виетнамски собствени имена и виетнамизми на български. Предложените тук решения на проблемни случаи, с което се цели да бъдат дадени общи насоки на всеки незапознат със съществуващите варианти и трудности, са придружени от обосновка.

Чрез прокарването като основен на принципа на практическата транскрипция и с отчитането в отделни случаи на ролята на традицията се предлагат възможни решения в конкретни пунктове, които предизвикват затруднения и колебания в практиката. Допълнително представеният в Приложение 1 материал илюстрира предложението на екипа за предаване на виетнамските начални и крайни съгласни, гласни, дифтонги и трифтонги. В Приложение 2 са дадени предложения за предаване на географски и топографски имена, имена на исторически личности и названия на културни, кулинарни и други реалии. Списъкът е обогатен с оригиналното изписване на името, с обяснение на значението, със срещащи се в българската практика варианти на изписването и с източници, от които са ексцерпирани имената (вкл. техните варианти). Илюстративният материал дава богата представа за особеностите на виетнамската фонологична система и ортография, за реалното състояние на досегашната писмена практика, за

трудностите и колебанията при предаването на виетнамски собствени имена. Предложенията за транскрипция представляват опит да се положат основите за необходимата правописна и терминологична унификация на навлизащите от виетнамски имена и термини. Както беше посочено, в съвременния виетнамски език броят на възможните съчетания от фонеми в строго определени срички е огромен, затова и не е възможно да се изведе пълен списък с тях и предаването им на български, както например са подплатявани предложенията за транскрипция на китайски имена и термини (вж. Aleksiev 2018).

Представеният тук модел за предаване на виетнамски собствени имена и виетнамизми беше дискутиран в тясна професионалната общност в рамките на научна конференция. Смятаме, че е особено важно да се проведе дискусия сред по-широк кръг специалисти и заинтересовани лица с цел постигане на консенсус относно адекватността и приложимостта на модела. Настоящата разработка е решителна стъпка в тази посока. Дискусиите по проблемните казуси и приемането на единни критерии ще улеснят прецизирането и утвърждаването на препоръчания от екипа модел. След нанасяне на необходимите корекции може да се пристъпи към неговото разпространение и въвеждане в практиката при системен мониторинг на действието на правилата. Официализирането на правилата под формата на наредба, каквато практика съществува за редица европейски езици, би оптимизирало процеса на унификация на практиката. Чрез системен подход и придържане към единни правила може да се постигне по-добро адаптиране на виетнамските имена към фонетичните и графичните норми на българския език при възможно най-пълно запазване на особеностите на изходния език. Това е назряла необходимост с оглед на нуждите на езиковата практика във връзка с все по-интензивните контакти между България и Виетнам.

Източници / Sources

Dimitrova 1972: Dimitrova, Bl. (Ed.). *Vietnamska poeziya: Antologiya* / *Nguyen Trai i dr.* Sofia: Narodna kultura. (**Димитрова 1972**: Димитрова, Бл. (ред.). *Виетнамска поезия*: *Антология* / *Нгуен Чай и др.* София: Народна култура.)

Dimitrova, Ohridska 1982: Dimitrova, St., Sv. Ohridska (Revs. and Eds.). *Spisak na transkribiranite geografski imena ot Vietnam.* Sofia: Glavno upravlenie po geodeziya, kartografiya i kadastar, Savet po pravopis i transkriptsiya na geografskite imena. [T.] 33. (**Димитрова, Охридска 1982**: Димитрова, Ст., Св. Охридска (рец. и ред.). *Списък на транскрибираните географски имена от Виетнам*. София: Главно управление по геодезия, картография и кадастър, Съвет по правопис и транскрипция на географските имена. [Т.] 33.)

Entsiklopediya 1999: Kolektiv. *Balgarska entsiklopediya.* Sofia: Trud. (**Енциклопедия 1999**: Колектив. *Българска енциклопедия.* София: Труд.)

Hoang 1981: Hoang, Nam. Etnicheski sastav na naselenieto na Vietnam. – *Balgarska etnologiya*, № 1, pp. 52 – 59. (**Хоанг 1981**: Хоанг, Нам. Етнически състав на населението на Виетнам. – *Българска етнология*, № 1, с. 52 – 59.)

Kadrinova 2020: Kadrinova, K. *Magiyata Vietnam*. Sofia: Plamar. (**Кадринова 2020**: Кадринова, К. *Магията Виетнам*. София: Пламар.)

Le, Ohridska 1982: Le, Van, Sv. Ohridska. *Pionerat Kim Dong*. Sofia: Narodna mladezh. (**Ле, Охридска 1982**: Ле, Вън, Св. Охридска. *Пионерът Ким Донг*. София: Народна младеж.)

Ljubešić et al. 2024: Ljubešić, N., P. Rupnik, T. Kuzman. Bulgarian web corpus CLASSLA-web.bg 1.0, Slovenian language resource repository CLARIN. SI, ISSN 2820-4042. <https://www.clarin.si/repository/xmlui/handle/11356/1928>

Mitseva 1992: Mitseva, E. Vyarvaniyata i predstavite na vietnamtsite. – *Balgarski folklor*, № 4, pp. 75 – 80. (**Мицева 1992**: Мицева, Е. Вярванията и представите на виетнамците. – *Български фолклор*, № 4, с. 75 – 80.)

Naredba № 6 1995: Naredba № 6 ot 12 yuni 1995 g. za transkriptsiya i pravopis na chuzhdi geografski imena na balgarski ezik na Ministerstvoto na teritorialnoto razvitie i stroitelstvoto. – *Darzhaven vestnik*, № 60, 4.07.1995 g. (**Наредба № 6 1995**: Наредба № 6 от 12 юни 1995 г. за транскрипция и правопис на чужди географски имена на български език на Министерството на териториалното развитие и строителството. – *Държавен вестник*, № 60, 4.07.1995 г.)

Ngo 1984: Ngo, Tat To. *Zagasenata lampa*. Prev. ot vietn. Svetla Ohridska. Sofia: Narodna kultura. (**Нго 1984**: Нго, Тат То. *Загасената лампа*. Прев. от виетн. Светла Охридска. София: Народна култура.)

Nguyen 1983: Nguyen, Khac Vien. *Ochertsi za istoriyata na Vietnam*. Prev. ot ruski Aron Kisilenko. Sofia: Nauka i izkustvo. (**Нгуен 1983**: Нгуен, Кхак Виен. *Очерци за историята на Виетнам*. Прев. от руски Арон Кисиленко. София: Наука и изкуство.)

Nguyen 2023: Nguyen, Viet Thanh. *Saprichastniyat*. Prev. ot angl. Mayre Buyuklieva. Sofia: Krag. (**Нгуен 2023**: Нгуен, Виет Тан. *Съпричастният*. Прев. от англ. Майре Буюклиева. София: Кръг.)

Thich 2014: Thich, Nhat Hanh. *Pokoy na uma: postigane na palno prisastvie tuk i sega*. Prev. ot angl. Krasimira Mateva. Sofia: Siela. (**Тик 2014**: Тик, Нят Хан. *Покой на ума: постигане на пълно присъствие тук и сега*. Прев. от англ. Красимира Матева. София: Сиела.)

Thuy 2012: Thuy, Kim. *Ru*. Prev. ot fr. Anna Vateva. Sofia: Kolibri. (**Тхуи 2012**: Тхуи, Ким. *Ру*. Прев. от фр. Анна Ватева. София: Колибри.)

Thuy 2015: Thuy, Kim. *Man*. Prev. ot fr. Anna Vateva. Sofia: Kolibri. (**Тхуи 2015**: Тхуи, Ким. *Ман*. Прев. от фр. Анна Ватева. София: Колибри.)

Литература / References

Aleksiev 2018: Aleksiev, Al. Pravila za transkriptsiya i pravopis na kitayskite lichni i geografski imena na balgarski ezik – problemi i predlozheniya za tyahnoto razreshavane. – *Manas: Balgarska transkriptsia na antroponimi i toponimi ot aziatski i afrikanski ezitsi*, № 1, pp. 55 – 67. (**Алексиев 2018**: Алексиев, Ал. Правила за транскрипция и правопис на китайските лични и географски имена на български език – проблеми и предложения за тяхното разрешаване. – *Манас: Българска транскрипция на антропоними и топоними от азиатски и африкански езици*, № 1, с. 55 – 67.)

Andreychin, Vaglenov 1974: Andreychin, L., M. Vaglenov. Vietnamski imena. – In: Andreychin, L., M. Vaglenov (Eds.). *Izgovor i transkripciya na chuzhdi imena v balgarskiya ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo, pp. 438 – 456. (**Андрейчин, Въгленов 1974**: Андрейчин, Л., М. Въгленов. Виетнамски имена. – В: Андрейчин, Л., М. Въгленов (ред.). *Изговор и транскрипция на чужди имена в българския език*. София: Наука и изкуство, с. 438 – 456.)

Balgarsko-vietnamski rechnik 2023: Tran, Thi Minh Hoa, Ngo, Thi Thuc, Tran, Thi Hong Hanh, Nguyen, Van Chan, St. Burov, St. Dimitrova et al. Balgarsko-vietnamski rechnik. Vtoro osnovno preraboteno i dopalneno izdanie. Sofia: Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski"; V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo "Sv. sv. Kiril i Metodiy". (**Българско-виетнамски речник 2023**: Чан, Тхи Минх Хоа, Нго, Тхи Тхук, Чан, Тхи Хонг Хан, Нгуен, Ван Чан, Ст. Буров, Ст. Димитрова и др. Българско-виетнамски речник. Второ основно преработено и допълнено издание. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски"; В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий".)

Beneva et al. 2018: Beneva, R., M. Zaburtova, Ya. Ivanova, Ya. Mancheva, B. Pavlov, S. Rangelov, Kim, So Young, I. Sotirova. Transkriptsiya na koreyskite imena i dumi v balgarski tekstove.– *Manas: Balgarska transkriptsiya na antroponimi i toponimi ot aziatski i afrikanski ezitsi*, 4, № 1, pp. 68 – 78. (**Бенева и др. 2018**: Бенева, Р., М. Забуртова, Я. Иванова, Я. Манчева, Б. Павлов, С. Рангелов, Ким, Со Йънг, И. Сотирова. Транскрипция на корейските имена и думи в български текстове. – *Манас: Българска транскрипция на антропоними и топоними от азиатски и африкански езици*, 4, № 1, с. 68 – 78.)

BERON: Kolektiv. *Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskiya ezik online*. <https://beron.mon.bg/> [10.09.2025]. (**БЕРОН**: Колектив. *Официален правописен речник на българския език онлайн* <https://beron.mon.bg/> [10.09.2025].)

Boyadzhiev 2005: Boyadzhiev, T. Za transkriptsiyata na zaeti lichni imena v balgarskiya ezik. – In: Rone, M., R. Alvarado, P. Mollov (Eds.). *Ezikat i negovata dinamichna priroda (yubileen sbornik po sluchay 70-godishninata na Ivan Kanchev)*. Sofia: NIBA Konsult, pp. 91 – 96. (**Бояджиев 2005**: Бояджиев, Т. За транскрипцията на заети лични имена в българския език. – В: Роне, М., Р. Алварадо, П. Моллов (ред.). *Езикът и неговата динамична природа (юбилеен сборник по случай 70-годишнината на Иван Кънчев)*. София: НИБА Консулт, с. 91 – 96.)

Burov 2024: Burov, St. *Poznanieto v ezika na balgarite. Gramatichno izsledvane na kontseptualnata kategorizatsiya na predmetnostta* (vtoro izdanie). Veliko Tarnovo:

Faber. (**Буров 2024**: Буров, Ст. *Познанието в езика на българите. Граматично изследване на концептуалната категоризация на предметността* (второ издание). Велико Търново: Фабер.)

Constitution Viet Nam 1992, 2013: Constitution Viet Nam 1992 (rev. 2013), art. 5. <https://constituteproject.org/constitution/Socialist_Republic_of_Vietnam_2013?lang=en> [27.01.2026]

Crystal 2008: Crystal, D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Sixth edition. Blackwell Publishing.

Danchev 1995: Danchev, A. *Balgarska transkriptsiya na angliyski imena*. Treto izdanie. Sofia: Otvoreno obshtestvo. (**Данчев 1995**: Данчев, А. *Българска транскрипция на английски имена*. Трето издание. София: Отворено общество.)

Doan 2012: Doan, Thien Thuat. *A Concise Vietnamese Grammar*. Hanoi: The Gioi Publishers.

Do 2022: Do, Quynh Anh. Sopostavitel'nyi analiz osobenostei struktury sloga v kitaiskom i v'etnamskom iazykakh. – In: Ignatenko, A. V. (Ed.). *Vostochnyi kaleidoskop. Materialy dokladov i soobshchenii III Vserossiiskoi nauchno-prakticheskoi konferentsii molodykh uchenykh-vostokovedov s mezhdunarodnym uchastiem.* Moskva: Rossiiskii universitet druzhby narodov, pp. 174 – 179. (**До 2022**: До, Куинь Ань. Сопоставительный анализ особеностей структуры слога в китайском и вьетнамском языках. – В: Игнатенко, А. В. (ред.). *Восточный калейдоскоп. Материалы докладов и сообщений III Всероссийской научно-практической конференции молодых ученых-востоковедов с международным участием.* Москва: Российский университет дружбы народов, с. 174 – 179.)

Ermolovich 2001: Ermolovich, D. I. *Imena sobstvennye na styke iazykov i kul'tur*. Moskva: R. Valent. (**Ермолович 2001**: Ермолович, Д. И. *Имена собственные на стыке языков и культур.* Москва: Р. Валент.)

Garvin 1993: Garvin, P. A Conceptual Framework for the Study of Language Standartization. – *International Journal of Sociology of Language*, 100 – 101, № 1, pp. 37 – 54. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1993.100 – 101.37> [15.10.2025]

GSBKE 1982: Tilkov, D., St. Stoyanov, K. Popov (Eds.). *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. Tom 1. Fonetika.* Sofia: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite. (**ГСБКЕ 1982**: Тилков, Д., Ст. Стоянов, К. Попов (ред.). *Граматика на съвременния български книжовен език. Том 1. Фонетика.* София: Издателство на Българската академия на науките.)

Ivanova 2023a: Ivanova, D. Latinizatsiya na vietnamskata pismenost: istorichesko razvitie i otrazhenie v savremieto. – *Studia philologica*, vol. 42, № 1, pp. 62 – 72. (**Иванова 2023а**: Иванова, Д. Латинизация на виетнамската писменост: историческо развитие и отражение в съвремието. – *Studia philologica*, т. 42, № 1, с. 62 – 72.)

Ivanova 2023b: Ivanova, D. Myastoto na sino-vietnamskata leksika v savremenniya vietnamski ezik. – In: Panov, I. (Ed.). *Iztokoznanieto – traditsii i savremennost (sbornik s dokladi ot mezhdunarodna nauchna konferentsiya v pamet na prof. d.f.n. Aleksandar Fedotov)*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", pp. 117 – 124. (**Иванова 2023б**: Иванова, Д. Мястото на сино-виетнамската лексика в съвременния виетнамски език. – В: Панов, И. (ред.). *Изтокознанието – традиции и съв-*

ременност (сборник с доклади от международна научна конференция в памет на проф. д.ф.н. Александър Федотов). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 117 – 124.)

Kanchev 2000: Kanchev, I. *Balgarska transkriptsiya na ispanski imena.* Sofia: Heyzal. (**Кънчев 2000**: Кънчев, И. *Българска транскрипция на испански имена*. София: Хейзъл.)

Koseriu 1990: Koseriu, E. *Lektsii po obshto ezikoznanie*. Sofia: Nauka i izkustvo. (**Косериу 1990**: Косериу, Е. *Лекции по общо езикознание*. София: Наука и изкуство.)

Mkhitarian 1959: Mkhitarian, T. *Fonetika v'etnamskogo iazyka*. Moskva: Izdatel'stvo vostochnoi literatury. (**Мхитарян 1959**: Мхитарян, Т. *Фонетика вьетнамского языка*. Москва: Издательство восточной литературы.)

Naydenov 2024: Naydenov, V. Za upotrebata na znatsi za saglasna /j/ i palataliziranost pri predavaneto na shvedski imena na balgarski ezik: predpisaniya i fakticheski tendentsii v prevodacheskata praktika. – *Balgarski ezik*, *Supplement*, 71, pp. 213 – 26. (**Найденов 2024**: Найденов, В. За употребата на знаци за съгласна /j/ и палатализираност при предаването на шведски имена на български език: предписания и фактически тенденции в преводаческата практика. – *Български език*, *Приложение,* 71, с. 213 – 226.)

NPRBE 2002: Kolektiv. *Nov pravopisen rechnik na balgarskiya ezik.* Sofia: Heyzal. (**НПРБЕ 2002**: Колектив. *Нов правописен речник на българския език*. София: Хейзъл.)

Obshta instruktsiya 1983: Simeonov, B., I. Duridanov, M. F. Glovnya. *Obshta instruktsiya za pravopis i transkriptsiya na geografskite imena.* Vtoro preraboteno i dopalneno izdanie. Sofia: Glavno upravlenie po geodeziya i kartografiya. (**Обща инструкция 1983**: Симеонов, Б., И. Дуриданов, М. Ф. Гловня. *Обща инструкция за правопис и транскрипция на географските имена.* Второ преработено и допълнено издание. София: Главно управление по геодезия и картография.)

OPRBE 2012: Kolektiv. *Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskiya ezik*. Sofia: Prosveta. (**ОПРБЕ 2012**: Колектив. *Официален правописен речник на българския език*. София: Просвета.)

Pham, McLeod 2016: Pham, B., S. McLeod. Consonants, vowels and tones across Vietnamese dialects. – *International Journal of Speech-Language Pathology*, vol. 18, № 2, pp. 122 – 134. <https://doi.org/10.3109/17549507.2015.1101162> [13.04.2026]

Serdiuchenko 1967: Serdiuchenko, G. *Russkaia transkriptsiia dlia iazykov zarubezhnogo vostoka.* Moskva: Nauka. (**Сердюченко 1967**: Сердюченко, Г. *Русская транскрипция для языков зарубежного востока*. Москва: Наука.)

Siunnerberg 2014: Siunnerberg, M. A. *Sistema v'etnamskikh imen i familii.* Moskva: Kliuch-S. (**Сюннерберг 2014**: Сюннерберг, М. А. *Система вьетнамских имен и фамилий*. Москва: Ключ-С.)

Solntsev 1970: Solntsev, V. M. Tipologicheskie svoistva izoliruiushchikh iazykov (na materiale kitaiskogo i v'etnamskogo iazykov). – In: Gorgoniev, Iu. A., L. N. Morev, N. V. Solntseva (Eds.). *Iazyki Iugo-Vostochnoi Azii: Problemy morfologii, fonetiki i fonologii.* Moskva: Nauka, pp. 11 – 19. <http://philology.ru/linguistics4/solntsev-70.htm> [31.05.2026]. (**Солнцев 1970**: Солнцев, В. М. Типологические свойства изолирующих языков (на материале китайского и вьетнамского языков). – В: Горгониев, Ю. А., Л. Н. Морев, Н. В.

Солнцева (ред.). *Языки Юго-Восточной Азии: Проблемы морфологии, фонетики и фонологии*. Москва: Наука, с. 11 – 19. <http://philology.ru/linguistics4/solntsev-70.htm> [31.05.2026].)

Stancheva 2021: Stancheva, R. *Kodifikatsiyata v konteksta na ezikovite naglasi*. Sofia: Izdatelstvo na BAN "Prof. Marin Drinov". (**Станчева 2021**: Станчева, Р. *Кодификацията в контекста на езиковите нагласи*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов".)

Superanskaia 2018: Superanskaia, A. V. *Teoreticheskie osnovy prakticheskoi transkriptsii.* Izdanie vtoroe. Moskva: Lenand. (**Суперанская 2018**: Суперанская, А. В. *Теоретические основы практической транскрипции*. Издание второе. Москва: Ленанд.)

Titova 2014: Titova, K. O. Oposredovannaia peredacha v'etnamizmov na russkii iazyk. – *Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta*, № 4, pp. 182 – 186. (**Титова 2014**: Титова, К. О. Опосредованная передача вьетнамизмов на русский язык. – *Вестник Кемеровского государственного университета*, № 4, с. 182 – 186.)

Trifonova 2003: Trifonova, Y. Sobstvenite imena (Nomina propria) kato provodnik na internatsionalizatsiya v leksikata i kato obekt na leksikografsko opisanie. − In: Rangelova, A., Z. Tichá (Eds.). *Internacionalizmy v nové slovní zásobě. Sborník příspěvků z konference, Praha, 16. – 18. června 2003.* Praha: UJČ AV ČR, pp. 205 – 214. (**Трифонова 2003**: Трифонова, Й. Собствените имена (Nomina propria) като проводник на интернационализация в лексиката и като обект на лексикографско описание. − В: Rangelova, A., Z. Tichá (Eds.). *Internacionalizmy v nové slovní zásobě. Sborník příspěvků z konference, Praha, 16. – 18. června 2003*. Praha: UJČ AV ČR, s. 205 – 214.)

Van Langendonck 2013: Van Langendonck, W. A pragmatic-semantic-syntactic analysis of names. – *Acta Onomastica*, pp. 165 – 175.

Bộ Giáo dục và Đào tạo 2018: Bộ Giáo dục và Đào tạo. *Quyết định 1989/ QĐ-BGDĐT năm 2018 quy định về chính tả trong Chương trình, sách giáo khoa giáo dục phổ thông do Bộ Giáo dục và Đào tạo ban hành*. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Giao-duc/Quyet-dinh-1989-QD-BGDDT-2018-quy-dinh-chinh-ta-Chuong-trinh-sach-giao-khoa-giao-duc-pho-thong-445355.aspx> [27.01.2026]

ПРИЛОЖЕНИЕ 1. Предложение за предаване на виетнамските начални и крайни съгласни, гласни, дифтонги и трифтонги

	b	c	ch	d	đ	g	gh	gi	h	k	kh	l	m	n	ng	ngh	nh	p	ph	qu	r	s	t	th	tr	v	x
	б	**к**	**ч**	**з**	**д**	**г**	**г**	**з**	**х**	**к**	**кх**	**л**	**м**	**н**	**нг**	**нг**	**нь**	**п**	**ф**	**ку**	**з**	**с**	**т**	**тх**	**ч**	**в**	**с**
a, ă	ба	ка	ча	за	да	га	-	за	ха	-	кха	ла	ма	на	нга	-	ня	па	фа	куа	за/ра	са	та	тха	ча	ва	са
â, o, ư	бъ	къ	чь	зь	дь	гь	-	зь	хь	-	кхь	ль	мь	нь	нгъ	-	нинь	пь	фь	куъ	зь/рь	съ	ть	тхь	чь	вь	съ
e, ê	бе	-	че	зе	де	-	ге	зе	хе	ке	кхе	ле	ме	не	-	нге	не	пе	фе	куе	зе/ре	се	те	тхе	че	ве	се
i, y	би	-	чи	зи	ди	-	ги	-	хи	ки	кхи	ли	ми	ни	-	нги	ни	пи	фи	куи	зи/ри	си	ти	тхи	чи	ви	си
o, ô	бо	ко	чо	зо	до	го	-	зо	хо	-	кхо	ло	мо	но	нго	-	нью	по	фо	куо	зо/ро	со	то	тхо	чо	во	со
u	бу	ку	чу	зу	ду	гу	-	зу	ху	-	кху	лу	му	ну	нгу	-	ню	пу	фу	-	зу/ру	су	ту	тху	чу	ву	су

Таблица А. Начални съгласни и предаването им на български в серия от срички

	-c	-ch	-m	-n	-ng	-nh	-p	-t
	-к	**-к**	**-м**	**-н**	**-нг**	**-н**	**-п**	**-т**
a	ак	ак	ам	ан	анг	ан	ап	ат
ă	ак	-	ам	ан	анг	-	ап	ат
â	-	-	ъм	ън	-	-	ъп	ът
ơ	-	-	ъм	ън	-	-	ъп	ът
ư, ươ	ък/ък	-	ъм	ън	ънг/ънг	-	ъп/ъп	ът/ът
e	ек	-	ем	ен	енг	-	еп	ет
ê, iê	иек	ек	ем/ием	ен/иен	иенг	ен	еп/иеп	ет/иет
i	-	ик	им	ин	-	ин	ип	ит
o, ô	ок	-	ом	он	онг	-	оп	от
u	ук	-	ум	ун	унг	-	уп	ут

Таблица Б. Крайни съгласни и предаването им на български в серия от срички

a		ă	â		e		ê		i		o		ô		ơ		u		ư		y	
а		**а**	**ъ**		**е**		**е**		**и/й**		**о**		**о**		**ъ**		**у**		**ъ**		**и/й**	
ai	ай		âu	ъу	eo	eo	êu	ey	ia	иа/ ия	oa	oa	ôi	ой	ơi	ъй	ua	уа	ưa	ъа	yê -	йе -
ao	ao		ây	ъй					iê	ие	oă	oa					uâ	уъ	ưi	ъй		
au	ay								iu	иу	oe	oe					uê	уе	ươ	ъъ		
ay	ай								iêu	иеу	oi	ой					ui	уй	ưu	ъу		
											oo	oo					uô	уо	ươi	ъъй		
											oai	оай					uy	уи	ươu	ъъу		
											oao	oao					uơ	уъ				
											oay	оай					uây	уъй				
											oeo	oeo					uôi	уой				
																	uya	уя				
																	uyê	уе				
																	uyu	ую				

Таблица В. Виетнамските гласни, дифтонги и трифтонги и предаването им на български

ПРИЛОЖЕНИЕ 2. Географски и топографски имена, имена на личности и названия на исторически, културни, кулинарни и други реалии: предложения и примери

Предложение за транскрибиране	Оригинал	Значение	Други срещани изписвания и източник	
Анам	An Nam	Старо название на виетнамското средновековно кралство, а по-късно – име на протектората в колонията Френски Индокитай. Навлязло е със слято изписване от френски и английски	Анам Аннам Ан нам	в. „Литературен глас“, бр. 449, 15.11.1939, https://literaturensviat.com/?p=115467 Dimitrova, Ohridska 1982
ан	anh	Батко – родствено название за по-възрастен мъж	Айн	Ngo 1984
ао зай	áo dài	Виетнамската национална носия	ао-зай ао дай	Kadrinova 2020
ба	bà	Бабо, лельо – родствено название за възрастна жена, госпожа	Ба	Le, Ohridska 1982
бан ми	bánh mì	Традиционен сандвич с франзела		https://goodlife.bg/article/627-Kralitsata-na-ban-mi https://ganchev.info/tradicionniqt-vietnamski-sandwich-ban-mi/ https://chr.bg/zhivot/retsepta-za-sandvich-ban-mi-ot-vietnam.html
бан чънг	bánh chưng	Новогодишен оризов кекс	Байн чънг	Le, Ohridska 1982

Бак Бо	Bắc Bộ	Виетнамско название за Северен Виетнам	Бакбо	Nguyen 1983
бун бо / бун бо Хуе	bún bò / bún bò Huế	Известно ястие от Централен Виетнам, пикантна супа с нудли		
бун ча	bún chả	Известно ястие от Северен Виетнам, съчетаващо оризови нудли, месо и туршия	бун чай	https://www.standartnews.com/lifestyle-lyubopitno/kakvo-e-bun-chay-i-kak-da-si-go-prigotvite-579032.html
Ван Миеу	Văn Miếu	Храм на литературата; известен конфуциански храм в центъра на Ханой	Ван Миеу (Храм на литературата)	Nguyen 1983
виет киеу	Việt Kiều	Виетнамци, родени / живеещи извън Виетнам		
Во Нгуен Зап	Võ Nguyên Giáp	Известен военен генерал и стратег, съратник на Хо Ши Мин	Во Нгуен Зиап Во Нгуен Зяп	Kadrinova 2020 и др.
Дай Виет Дай Ко Виет	Đại Việt Đại Cổ Việt	Стари названия на виетнамските средновековни кралства	Дайвиет Дайковиет	Nguyen 1983
Дой Мъй	Đổi Mới	Политиката на обновление, обявена през 1986 г., „виетнамската перестройка“	Дой Мой	Kadrinova 2020
Донг Сън	Đông Sơn	Древна бронзова култура в Северен Виетнам	Донг Шон	Kadrinova 2020

Као Дай	Cao Đài	Ново религиозно движение, синкретична религия	каодаизъм Као Дай	Kadrinova 2020
кин	Kinh	Наименование на етническите виетнамци	Кин	Thuy 2015
ко	cô	1) Учителка, госпожа 2) Лельо, родствено название за по-възрастна жена		
куок нгъ	Quốc Ngữ	Наименованието на виетнамската азбука	Куок Нгъ	Ivanova 2023a Ivanova 2023b
Ле Зуън	Lê Duẩn	Политик, генерален секретар	Ле Зуан Ле Дуан	Kadrinova 2020 и др.
лук бат	lục bát	Поетична форма / жанр	Люкбат	Nguyen 1983
Ми Сън	Mỹ Sơn	Средновековно хиндуистко светилище, археологически обект	Ми Сон Ми Шон	Kadrinova 2020
муа зой нъък	múa rối nước	Традиционен куклен театър върху вода, наричан още воден куклен театър		
Нам Бо **Нам Ки**	Nam Bộ Nam Kỳ	Виетнамски названия за Южен Виетнам	Намбо Намки	Nguyen 1983
нон	nón	Традиционната виетнамска конусовидна шапка		

нем зан / нем	nem rán	Пържени пролетни рулца с плънка от месо	Немче немчета	
нунг	Nùng	Етнос, населяващ Северен Виетнам и Южен Китай	Нунг	Le, Ohridska 1982 Nguyen 2023
нъък мам	nước mắm	Ферментирал солено-кисел сос, известен още като рибен сос, характерен за всички югоизточно-азиатски кухни	ньок мам нъок мам	Thuy 2012 Kadrinova 2020
онг	ông	Дядо, чичо – родствено название за възрастен мъж, господин	Ом	Le, Ohridska 1982
Суън Зиеу	Xuân Diệu	Известен виетнамски поет	Ксуан Зиеу	Dimitrova 1972
сън май	sơn mài	Лакова техника, лакова живопис		
тай	Tày	Етнос, населяващ Северен Виетнам, Лаос, Китай	Таи	Hoang 1981
Тет	Tết	Виетнамската лунна Нова година; по лунния календар има 5 годишни празника Тет: Tết Nguyên Đán, Tết Cả, Tết Đoan Ngọ, Tết Cơm Mới, Tết Trung Thu	Тет Тет Нгуиен Дан, Тет Ка, Тет Доан Нго, Тет Към Мъй, Тет Чунг Тху	Le, Ohridska 1982
туонг	tuồng	Виетнамски фолклорен театър		

Тхан Зонг	Thánh Gióng	Легендарен фолклорен герой	Тхань Зонг Тхайн Зонг	Mitseva 1992 Le, Ohridska 1982
Тханг Лонг	Thăng Long	Стара столица, старо име на град Ханой; име на крепост днес	Тханлонг	Nguyen 1983
Тхик Ниът Хан	Thích Nhất Hạnh	Будистки монах и учител	Тик Нят Хан	Thich 2014
тхъй	thầy	Учител, учителю	Тай	https://www.toest.bg/thich-nhat-hanh/
Тъй Нгуен	Tây Nguyên	Високопланинско плато в Централен Виетнам	Тъй Нгуиен Тейн-гуен	Le, Ohridska 1982 Hoang 1981
фъ	phở	Традиционна супа с оризови нудли, телешко и свежи билки	Фо пхо	https://boulevardbulgaria.bg/articles/google-doodle-chestva-vietnamskata-supa-fa
хан виет	Hán Việt	Сино-виетнамска лексика, име на старата виетнамска йероглифна писменост	Хан-Виет	Ivanova 2023b
хан ном	Hán Nôm	Име на старата виетнамска йероглифна писменост	Хан-Ном	Ivanova 2023a Ivanova 2023b
Хоа Хао	Hòa Hảo	Ново религиозно движение, синкретична религия	Хоа Хао	Kadrinova 2020
Хоан Кием	Hoàn Kiếm	Стар централен квартал в Ханой	Хоан Кием	Kadrinova 2020

Хоанг Са	Hoàng Sa	Виетнамското наименование на Параселските острови	Хоанг Ша	Kadrinova 2020
Хуе	Huế	Град в Централен Виетнам, стара столица	Хюе Хуе	Le, Ohridska 1982 Kadrinova 2020 Nguyen 2023 Balgarsko-vietnamski rechnik 2023
Хъънг	Hương	Река в Централен Виетнам	Парфюмената река Ароматната река	Le, Ohridska 1982
Чампа	Champa Chăm Pa	Средновековно хиндуистко кралство, съществувало на територията на дн. Виетнам	Тямпа Чампа	Nguyen 1983 Kadrinova 2020
ча зо	chả giò	Пържени пролетни рулца		
чи	chị	Како – родствено название за по-възрастна жена	Чи	Ngo 1984 Le, Ohridska 1982
Чунг Бо	Trung Bộ	Виетнамско название за Централен Виетнам	Чунгбо	Nguyen 1983
Чунг Тху	Trung Thu	Тет Чунг Тху, празник през осмия месец по лунния календар, превеждан още като „Празник на средата на есента“ или празник „Средата на есента“	Чунг Тху	Le, Ohridska 1982
че	chè	Вид сладък десерт		
чео	chèo	Виетнамски фолклорен театър		

Чъ Лън	Chợ Lớn	Стар пазар и квартал в гр. Хо Ши Мин, наричан още Чайнатаун	Чо Лон Чъ Лън	Thuy 2015 Nguyen 2023
чъ ном	Chữ Nôm	Име на старата виетнамска йероглифна писменост	тъй ном	Nguyen 1983
Чънг	Trưng Hai Bà Trưng	Сестрите Чънг – владетелки на древната виетнамска държава Лак Виет, опълчили се на китайската власт (40 г. н. е.)	Чънг	Nguyen 1983 Kadrinova 2020 Nguyen 2023
Чъънг Са	Trường Sa	Виетнамското наименование на островния архипелаг Спратли	Чъонг Ша	Kadrinova 2020
Ъу Къ	Âu Cơ	Първосъздателката от изначалния мит за създаването на виетнамския народ	Ау Ко Ауко Ъу Къ	Nguyen 1983 Mitseva 1992 Le, Ohridska 1982

Доц. д-р Татяна Александрова
Институт за български език
„Проф. Любомир Андрейчин“
Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, блок 17
София, 1113 България
t.alexandrova@ibl.bas.bg
https://orcid.org/0000-0001-5823-545X

Assoc. Prof. Tatyana Aleksandrova, Phd
Institute for Bulgarian Language
“Prof. Lyubomir Andreychin”
Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod blvd., bl. 17
Sofia, 1113 Bulgaria
t.alexandrova@ibl.bas.bg
https://orcid.org/0000-0001-5823-545X

Гл. ас. д-р Жанета Златева
Институт за български език
„Проф. Любомир Андрейчин“
Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17
София, 1113 България
zh.zlateva@ibl.bas.bg
https://orcid.org/0009-0000-1215-1170

Даяна Иванова, изследовател R1
Център за източни езици и култури
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Тодор Александров“ 79
София, 1303 България
dajanapi@uni-sofia.bg
https://orcid.org/0000-0001-7931-5109

Гл. ас. д-р Райна Бенева
Център за източни езици и култури
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Тодор Александров“ 79
София, 1303 България
rbeneva@uni-sofia.bg
https://orcid.org/0009-0009-0092-2332

Assist. Prof. Zhaneta Zlateva, PhD
Institute for Bulgarian Language
“Prof. Lyubomir Andreychin”
Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod blvd., bl. 17
Sofia, 1113 Bulgaria
zh.zlateva@ibl.bas.bg
https://orcid.org/0009-0000-1215-1170

Dayana Ivanova, researcher R1
Centre for Eastern Languages and Studies
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
79 Todor Aleksandrov blvd.
Sofia, 1303 Bulgaria
dajanapi@uni-sofia.bg
https://orcid.org/0000-0001-7931-5109

Assist. Prof. Rayna Beneva, PhD
Centre for Eastern Languages and Studies
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
79 Todor Aleksandrov blvd.
Sofia, 1303 Bulgaria
rbeneva@uni-sofia.bg
https://orcid.org/0009-0009-0092-2332